

ŽALOSTNA GORA

Gora na Jernejev shod (1997).
Naslovnica: Veliki oltar v cerkvi na Žalostni gori.

ZBORNİK ŽUPNIJE MOKRONOG
1. ZVEZEK

A. D. MIM

Ferdinand Šerbelj

**ŽALOSTNA GORA NAD MOKRONOGOM
DOLENJSKA BOŽJA POT**

Mokronog, 1999

ZBORNİK ŽUPNIJE MOKRONOG
1. zvezek

ŽALOSTNA GORA NAD MOKRONOGOM
DOLENJSKA BOŽJA POT

avtor	Ferdinand Šerbelj
izdal in založil	Župnijski urad Mokronog
zanj	Matjaž Križnar
pesem o Žalostni gori	Tone Pavček
spremna beseda	Matjaž Križnar
prevod v nemščino	Hanka Štular
lektoriranje	Majda Papež
fotografija	Marko Kapus, arhiv župnijskega urada Mokronog in fototeka Narodne Galerije v Ljubljani
arhitekturna topografija	Renato Repše
oblikovanje in prelom	Marginalija in Studio 5
realizacija projekta	Studio 5
tisk	Marginalija
naklada	500 izvodov

Mokronog, 14. novembra 1999

SPREMNA BESEDA

Ko človek pride v Mokronog in začne opazovati okoli sebe, bodisi samo trško jedro in mnoge sakralne zgradbe bodisi ruševine mokronoškega gradu ali bližnjih gradov, ki so prav tako vsi v komaj razpoznavnem stanju, se zamisli nad življenjem, ki se je odvijalo na tem prelepem delčku Slovenije. Kako razgibani kulturni vzponi in padci so se dogajali in izoblikovali človeka, ki tu živi in usmerja korak v prihodnost svojih gospodarskih, kulturnih in duhovnih obzorij! Spričo vsega bogastva dogajanja in pestrosti se ne čudim, da se je do zdaj vsaka predstavitev Mokronoga zdela tako nepopolna, da do kakšnega zbranega dela kljub poskusom ni prišlo, vsaj ne v tiskani obliki.

Delo, ki je pred nami, je prvi kamenček v našem mozaiku. Na ta način in v tej obliki smo začeli graditi nekoliko bolj popolno zgodovinsko sliko o Mokronogu in njegovi okolici. Ta velika želja verjetno žene Marka KAPUSA, da že več kot desetletje spodbuja strokovnjake različnih področij, da bi iz svojega zornega kota raziskali vse to bogastvo in ga prenesli v trajno zapisano in poslikano obliko. V letih zbiranja gradiva za zbornik o župniji Mokronog se je nabralo toliko gradiva, da vsega ni mogoče naenkrat objaviti. Prepričan pa sem, da se bo to v naslednjih letih udeležilo in se še dopolnjevalo in prečiščevalo.

Prvi zvezek zbornika nam želi razkriti tančico nad Žalostno goro nad Mokronogom. Strokovno delo je prevzel Ferdinand ŠERBELJ, za kar se mu še posebej iskreno zahvaljujem, saj je bilo to delo v marsičem pionirsko.

Seveda pa gre zahvala vsem strokovnjakom, ki so v zadnjih letih pripomogli h kulturnemu in verskemu oživljanju Gore. Zahvaljujem se tudi ministrstvu za kulturo, novomeškemu zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine, občini Trebnje, krajevni skupnosti Mokronog in ljubljanski nadškofiji, ki so nas tako ali drugače podpirali v naših prizadevanjih. Glavni nositelji pa so seveda dobri in srčni ljudje, polni kulturne vneme za ohranjanje in razpoznavanje naših korenin.

Prvi zvezek o Žalostni gori, ki se uvršča v sklop zbornika o župniji Mokronog, pa bi rad osebno posvetil Rezki PLETERŠEK.

Kot hči mežnarja Franca HROVATIČA in matere Jere roj. GORJUP je zagledala luč sveta pred 97 leti, 2. septembra 1902, v mežnariji na pobočju Gore in z njo diha vse do danes. Sama jo imenuje "moja Gora", kar kljub svojim letom izreče iskriivo in s posebnim prizvokom, polnem spominov na težke in lepe trenutke sooblikovanja življenja na Gori. S tem pa velja simbolična zahvala in pohvala vsem "malim" in srčnim ljudem, ki so v težkih letih tudi za ceno lastnih odrekaj ohranjali kulturno dediščino in vero svojih dedov in babic.

Matija Krizinar

ŽALOSTNA GORA

*Neslišno kot hodijo drevesa,
potrpežljivo kot kaplja kapljá na kapnik,
ponižno kot se mah zaraste med kamni
in tiho kot gre duša iz telesa,
bi rad šel še enkrat na Žalostno goro.*

*Šel bi kakor nekoč, pobič z zaobljubo
ob rojstvu, z rojenicami in z mamo,
v sposojenih čevljih, s tujim klobukom,
s svojo vero in prirojeno rano,
šel še enkrat skozi sedmero vrat
in sedmero dežel sedma nebesa iskat
na Žalostno goro.*

*Pojdem in v bregu, kjer gre črta ločnica
med tu in tam, stopim k materi, mladi
in žalostni, kot sta gora in njena svetnica,
in rôke razširim. Zagotovo me vzame
v naročje ena od mater, obe zdaj nebeški;
In objem bo kot dar za goro in zame.
Tako blažen. Tako božji. Tako človeški.*

UVOD

Če izvzamemo Valvasorjevo omembo Žalostne gore, domačini jo imenujejo le Gora, se zanimanje zanjo začena z letom 1843, ko je Peter Hicinger, ki je kaplanoval v Mokronogu v letih od 1838 do 1846, spisal drobno knjižico *Molitve per obiskovanji Svetih shteng*.¹ Eno izmed prvih del Petra Hicingerja, kasnejšega plodnega pisatelja in zgodovinarja, prinaša na 24 straneh samo molitve in pobožnosti, povezane s svetimi stopnicami (*zhaftitljivih fhtabel*), a objekta samega ne omenja. Toda pobožnemu obiskovanju svetih stopnic namenjena knjižica je bila le spodbuda k oživitvi te vrste pobožnosti na Žalostni gori. V letih od 1877 do 1879 pa je bil v Mokronogu za kaplana Anton Žlogar, ki je leta 1881 že kot kaplan pri sv. Jakobu v Ljubljani objavil knjižico *Trojna božja pot s svetimi stopnicami na Kranjskem*.² V uvodu je pojasnil, kako so ga prosili, da bi se "za pobožnost sv. stopnic na Žalostni gori pri Mokronogu, kjer sem jaz takrat bil v dušnem pastirstvu, na svitlo dala primerna premišljanja in molitve". V knjižici je predstavil še svete stopnice pri Sv. Joštu nad Kranjem in Novi Štifti na Dolenjskem. Pri vseh treh se je posvetil tudi njihovem nastanku. Ker se je večina virov, iz katerih je sestavil zgodovino teh stopnic, kasneje izgubila, je Žlogarjeva knjižica v marsičem vir, ki so ga pozneje pogosto povzemali razni avtorji.

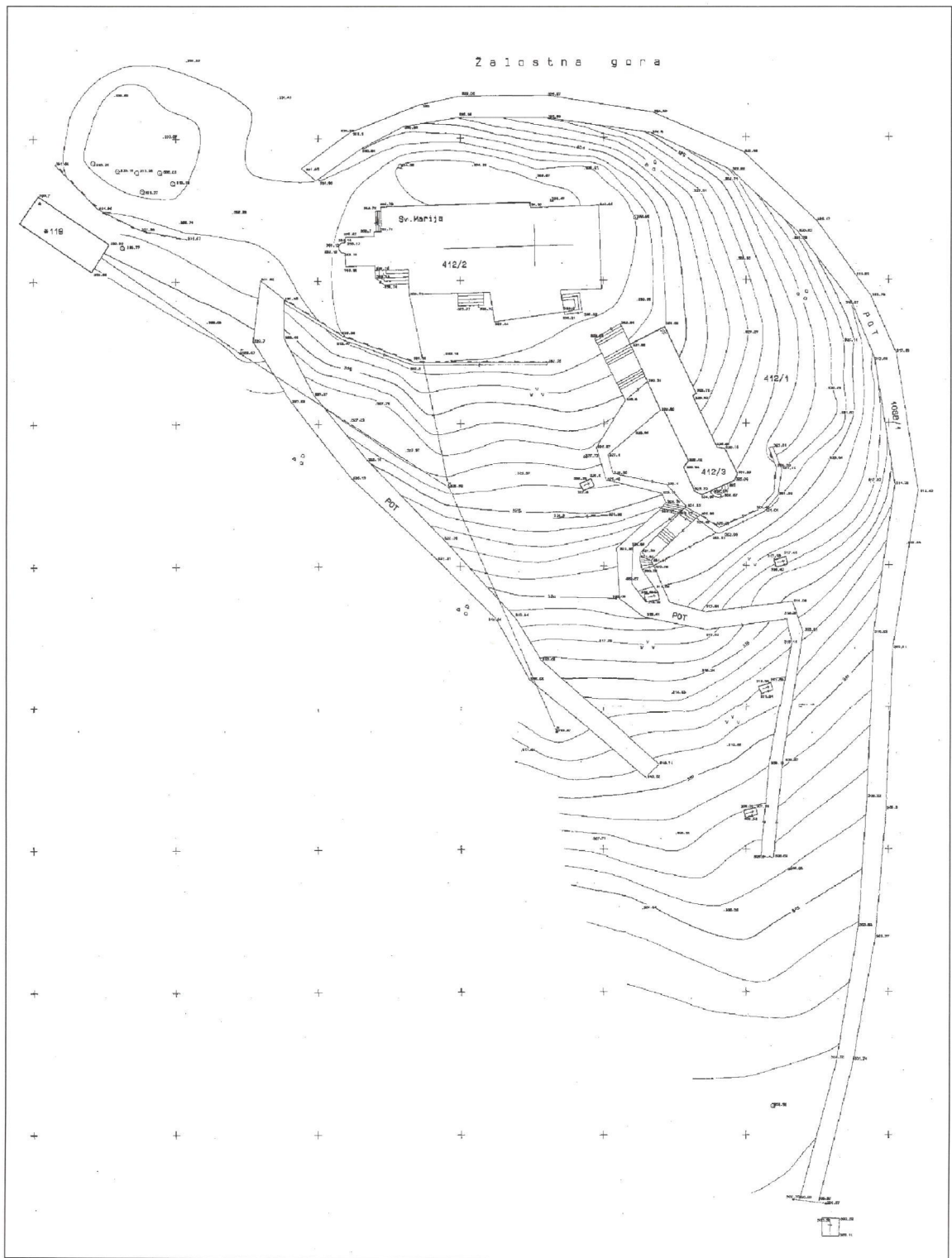
Za Žalostno goro bi vir informacij pričakovali v župnijski kroniki, ki so jo začeli pisati leta 1906, a žal ne nudi globljega vpogleda v preteklost svoje župnije. V tem stoletju pa je Žalostna gora pritegnila pozornost predvsem z Jelovškovi in Postolovimi freskami, z Metzingerjevimi oltarnimi slikami ter romanji, saj cerkev med slovenskimi božjimi potmi velja za "dolenjsko Brezje". Nastalo je tudi nekaj člankov, ki v razni periodiki vsak po svoje prinašajo kaj zanimivega (prim. poglavje o zbrani literaturi). Žal je v rokopisu ostala Zgodovina Mokronoga, delo dr. Hinka Heferleta iz leta 1963.

Med množico podatkov, s pomočjo katerih sem spletel pripoved o Žalostni gori, se pogosto pojavljajo različna ali različno zapisana imena, tu in tam pa se razhajajo še letnice in številke. To težavo sem premagoval s preverjanjem in se odločal po preudarku.

Tu velja izreči še besede zahvale. Najprej iskrena hvala gospodu Matjažu KRIŽNARJU, mokronoškem župniku, ki je potrpežljivo spremljal nastajanje te knjižice in omogočil njen izid. Hvala tudi gospodu Marku KAPUSU, saj je poleg fotografij v to delo vtkal mnogo nitk in votkov, s čimer je nastala končna podoba te knjižice.

¹ Več o P. Hicingerju (Hitzingerju) glej Josip MARN, Peter Hitzinger v slovstvu slovenskem, v: *Jezičnik XII*, 1874, str. 1-84; Olga JANŠA-ZORN, *Historično društvo za Kranjsko*, Ljubljana 1996, str. 203-207.

² Več o A. Žlogarju glej Lc. (L. A. LISAC), geslo Žlogar Anton, v: *Slovenski biografski leksikon*, 15, Ljubljana 1991, str. 986-987.

Geodetski posnetek sakralnega kompleksa Žalostne gore, 1994.

CERKEV ŽALOSTNE MATERE BOŽJE

Ko se Mokronogu bližamo iz slikovite Mirnske doline, že od daleč zagledamo cerkve, ki obdajajo starodavni trg, ležeč v polkrožnem zaledju gozdnatih gričev. Danes so vse mokronoške podružnice. Na levi je na prijaznem gričku cerkev sv. Miklavža in dlje naprej cerkev sv. Roka, iz gozda moli zvonik cerkve sv. Florijana na Šeginkah in na desni sta še cerkvi sv. Križa na Belem Griču in sv. Martina v Slepšku. Na najvišji točki tega venčka cerkva pa kraljuje cerkev Žalostne Matere božje, končni cilj vseh romarjev. Tako te cerkve kot mejniki obdajajo in varujejo Mokronožane, ki jih sosedje zbadljivo imenujejo Mokronajzarji. Toda ta vzdevek se v mislih porodi šele, ko vidimo, kako so domačini po mokronajzarsko brezbrizni za kulturno podobo svojega kraja, ki je v zadnjih desetletjih precej izgubil pristno podobo.

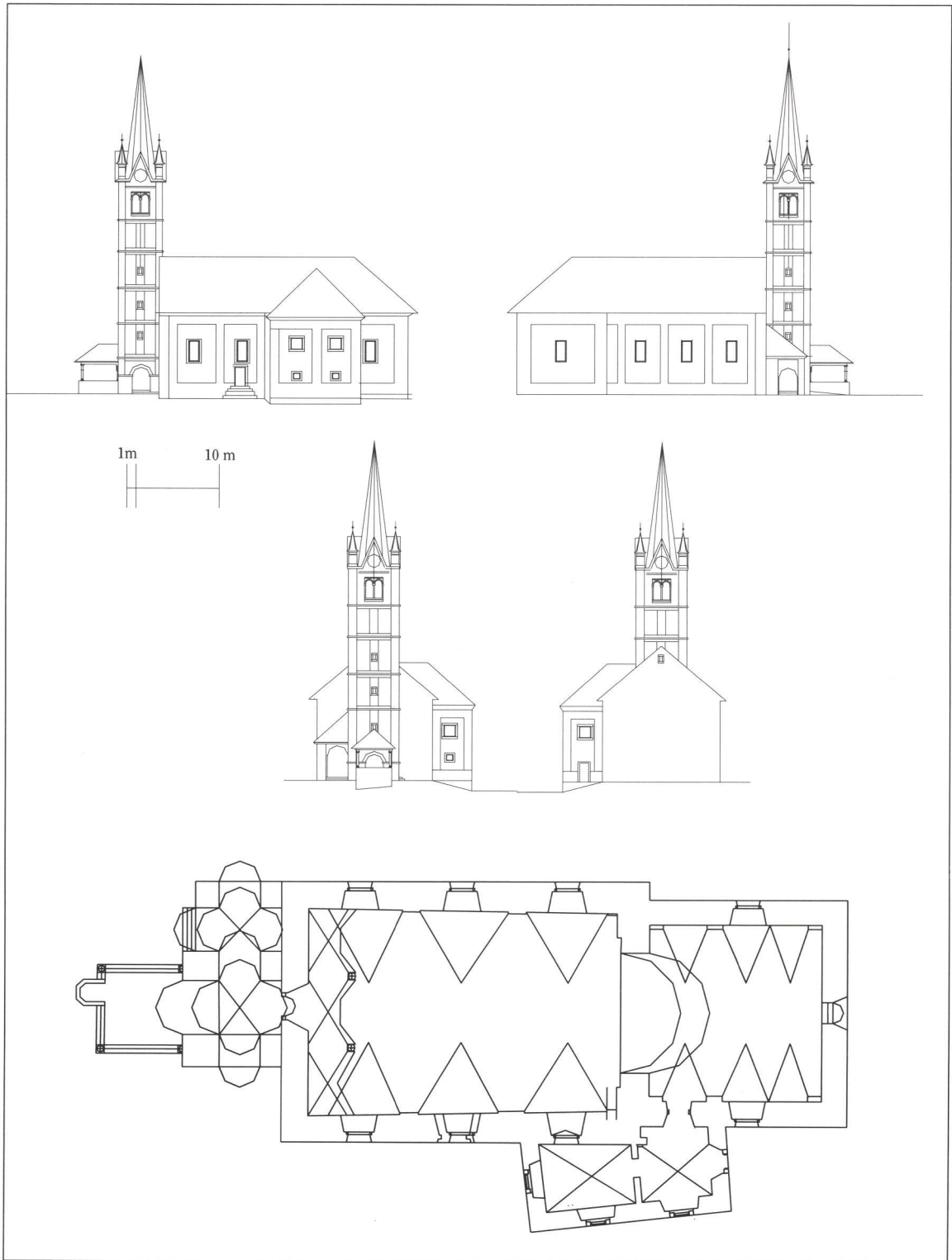
V Sloveniji so štiri višinska poimenovanja "Žalostna gora", in samo na dveh lokacijah stoji cerkev - na obrobju Ljubljanskega barja nad Preserjem (416 m) iz leta 1728 in na 366 m visokem hribu pri Mokronogu, in sicer na jugozahodnem predelu mokronoškega zaledja.³ Na tem s cerkvijo kronanem hribu nimamo dokazov o poseljenosti vse do poznega 17. stoletja. Med vsemi griči v okolici Mokronoga je torej ravno ta vrh brez arheoloških najdb, kar je nenavadno za ta del Dolenjske, kjer je dokazana živahna poselitev že vse od prazgodovinskih gradišč. Ta molk bi si lahko razložili predvsem s tem, da jih je na vrhu razglednega griča zbrisala ali prekrila današnja cerkev. Čeprav so cerkve, posvečene Žalostni Materi božji, pri nas začeli graditi že v 15. stoletju, pa o cerkvi na Gori v srednjem veku z gotovostjo ne moremo govoriti, kar dokazuje popis cerkvenih dragocenosti na Kranjskem iz leta 1526, kjer je v seznamu ne najdemo.⁴ S popisom so namreč želeli ugotoviti, koliko cerkvenih dragocenosti lahko stolčejo v srebrne in zlate kepe in jih pretopijo v denar za obrambne stroške pred Turki. Zato pri tako resnem opravilu, pri katerem je šlo za denar, gotovo niso pozabili na nobeno cerkev.

Pot k oltarju Žalostne Matere božje je po svoje zahtevna tako za romarja kot za zgodovinarja. Prvega ob pobožni zbranosti popelje na pot podoživljanja Jezusovega trpljenja in Marijinih bolečin, v zgodovino zagledanega obiskovalca pa v minula stoletja. Toda vpogled v preteklost Gore še zdaleč ni tako jasen, kot bi si prvi hip mislili.

Pripoved o **prvotni cerkvi na Gori** torej lahko začnemo šele pri Valvasorju, ki je leta 1689 v znameniti *Slavi vojvodine Kranjske* o župniji Mokronog zapisal, da je ta fara

³ Prim. *Atlas Slovenije*, Ljubljana 1996.

⁴ Na območju današnje mokronoške župnije so v tem popisu omenjene poleg (šentruperske podružnice) sv. Egidija v Mokronogu (vikariat 1509, župna od 1649), še cerkve sv. Ane v Brezovici, sv. Jošta v Gorenjih Laknicah, Marijinega vnebovzvetja na Sv. Vrhu, sv. Martina v Slepšku, sv. Miklavža v Martinji vasi in Povišanje sv. Križa na Belem Griču. Torej v letu 1526 poleg cerkve na Gori ni bilo le cerkvi sv. Florijana na Šeginkah (zgrajena okr. 1650) in sv. Roka v Hrastovici (zgrajena 1661), prim. A. KOBLAR 1895, str. 238-241.

Cerkev Žalostne Matere božje, arhitekturna topografija, narisal Repše, 1994.

veliko manjša od one v Gorenjem Mokronogu, da se krsti kakih devet, umre pa kakih šest ljudi in da je župnija oziroma vikariat Dolenji Mokronog včasih spadal k fari sv. Petra v Gorenjem Mokronogu. Prezentacijsko pravico duhovnika, ki je bil takrat Janez Schrott, imajo prebivalci Mokronoga, kar pomeni, da oni odločajo o nastavitvi svojega župnika, v resnici pa je imel to pravico mokronoški graščak. Župnijska cerkev ima patrona sv. Egidija. Pripadajoči podružnici sta dve. Prva je cerkev Naše ljube Gospe na Žalostni gori, po kranjsko "na salostne gore", ki zelo spodbuja k pobožnosti. Zgrajena je bila pred približno 18 leti (torej okrog 1670). Druga podružnica je cerkev sv. Florijana. Tudi ta je bila po Valvasorjevi trditvi zgrajena pred nedolgo časa, namreč pred približno 38 leti.

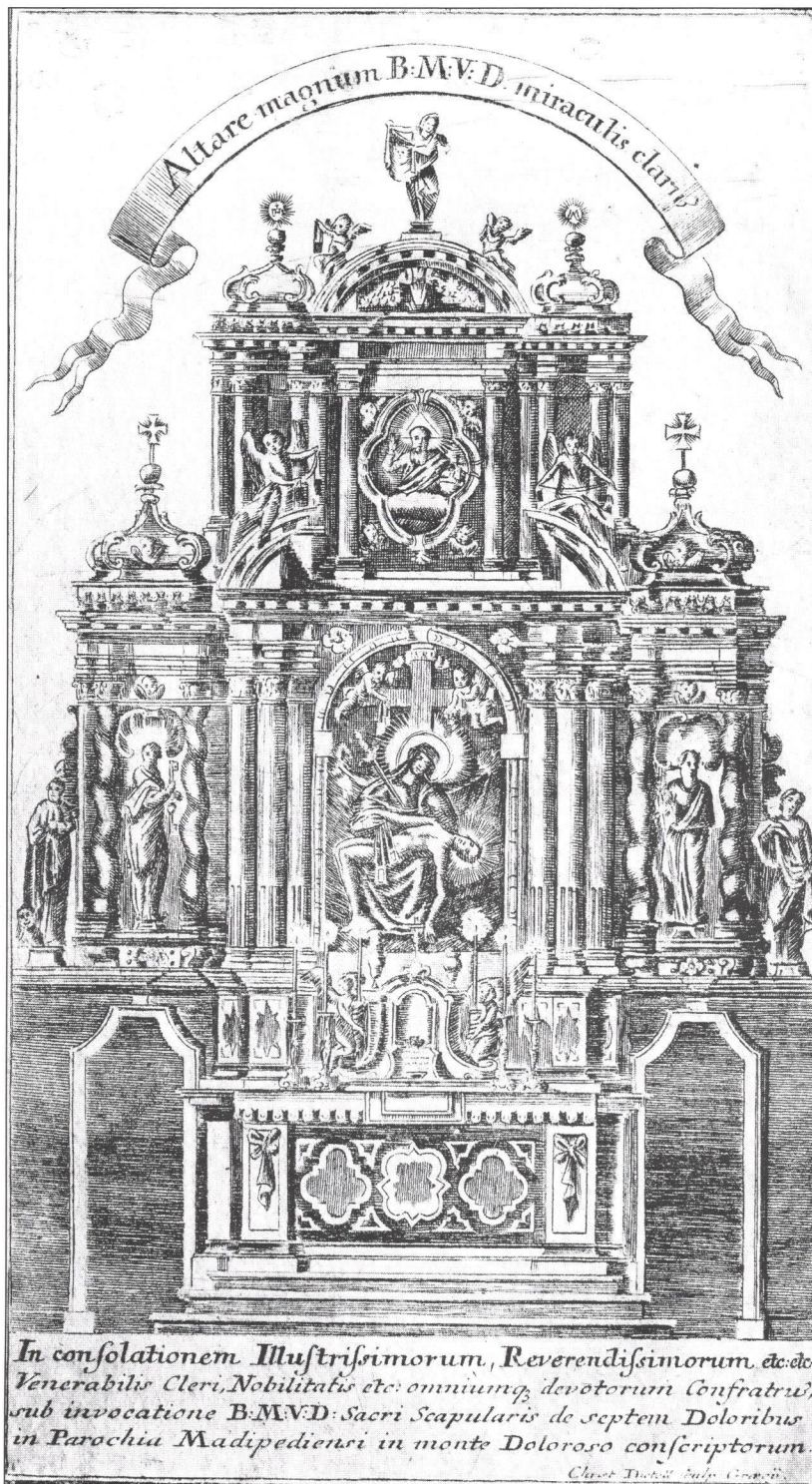
Valvasorjevi oceni starosti cerkve na Gori posredno pritrjuje deščica z napisom, obešena za velikim oltarjem, ki pa ohranja spomin na prejšnji oziroma **prvotni oltar** v cerkvi, katerega je v čast Bogu in Blaženi Devici Mariji, Materi bolečin, dal s svojo ženo leta 1675 postaviti presvetli gospod in mokronoški graščak Janez Danijel Kheysell (*IN HONOREM DEI ET B. M. V. / MATRIS DOL. ILL. D. JOANES DAN. / KAISEL LIB. B. D. G. et S. D. in A. et N. cu / SUA CONJUGE HOC ALTARE EREXIT / 1675.*). Na drugem mestu pa nam Valvasor v opisu baronovega tragičnega konca sporoči tudi ime njegove žene baronice Marije Margarete roj. Scheerenburg. Nekega dne leta 1675 je namreč Janez Daniel Kheysell s svakom Janezom Jožefom Scheerenburgom za gradom kegljal in svak ga je v nagli jezi zabodel v vrat, da je kmalu zatem umrl. Valvasor še doda, da morilec ni bil samo nagle jeze, temveč tudi ne prav zdrave pameti in tako je po tej nesreči grad podedovala vdova baronica Marija Margareta.

Cerkev, kateri je mokronoški graščak daroval oltar, pa je bila z oltarjem vred skromnih mer in lega današnje zakristije opozarja, da je bila orientirana bolj proti vzhodu oziroma nekoliko v levo od osi današnje cerkve. Njena podoba je ohranjena na bakrorezni podobi Mokronoga v Valvasorjevi Topografiji sodobne vojvodine Kranjske iz leta 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae modernae*). Z nekoliko prirejeno perspektivo je trg upodobljen z južne strani. V sredini je prvotna župnijska cerkev sv. Egidija,⁵ levo vidimo povečan grad,⁶ na desni pa trško naselje.⁷ Na desni v ozadju je dvorec v Zagorici pri Hrastovici in poudarjen hrib Kum. Na to mokronoško prizorišče je na levi v ospredju locirana manjša cerkev s tristrano zaključenim prezbiterijem in brez zvonika. Poudarjena je njena lokacija na hribčku in s tega zornega kota gre lahko le za cerkev Žalostne Matere božje, samo da je zaradi vključitve v panoramo Mokronoga pomaknjena precej v desno. Torej nam Valvasorjeva upodobitev potrjuje le to, da je bila prvotna cerkev skromnih mer in brez zvonika. Povečan obisk cerkve pa je narekoval skorajšnje širjenje svetišča, in to že konec 17. stoletja. Letnica 1697, vsekana v prekla-

⁵ Današnja cerkev je iz leta 1828, le zvonik je ostanek prejšnje stavbe.

⁶ Žrtev partizanskega požiga 10. 9. 1943 in danes je, žal, neobnovljiva ruševina.

⁷ Mokronog je pogorel leta 1681 in 1911.

Bakrorezna podoba velikega oltarja iz druge četrtine 18. stoletja je predvsem zamisel oz. želja, kako naj bi bil na Gori preurejen oltar Žalostne Matere božje.

Podobice so bile "razglednice" romarskih popotnikov, ki so daleč naokoli širile sloves božjih poti. In tudi ta bakrorezna podobica iz 18. stol. je z obiskovalcem Gore pogosto zašla tudi v sosednje dežele, na Štajersko, v Belo krajino in tudi na Hrvaško.

do severnega, danes zazidanega vhoda, priča o novih gradbenih delih. Božjepotno vlogo cerkve, ki po Valvasorju zelo vzpodbuja k pobožnosti, že na izteku 17. stoletja potrjuje vsaj dve votivni podobi iz let 1683 in 1690.

Začetki nastajanja sedanje cerkve segajo v zgodnje 18. stoletje. Nekaj nam o tem pove vizitacijski popis župnije leta 1702, ki za cerkev na Gori poroča, da je bila v vsem dobro oskrbljena in da je bilo (s prvotno cerkvijo) vse v redu. Torej so gradbena dela za današnjo stavbo stekla šele po tem letu in to najbrž že kmalu. Ne poznamo nebenega arhivskega zapisa, ki bi nas seznanil z novo gradnjo in tudi stavba ne kaže različnih gradbenih faz. Zato je še najbolj sprejemljiva domneva, da je bila vsa cerkev od prezbi-

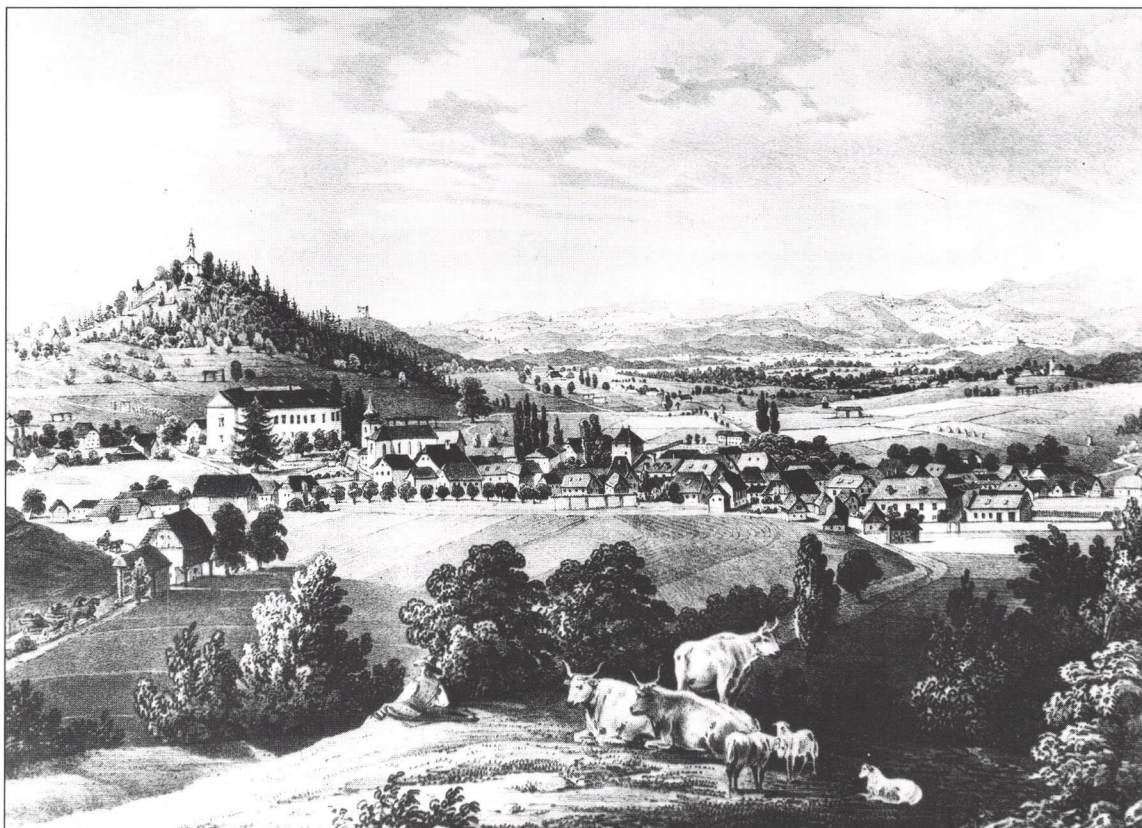
terija in ladje do zvonika zgrajena po enotnem načrtu, kar naj bi se zgodilo v prvem desetletju 18. stoletja. Baročna cerkev je imela nižje ostrežje, **zvonik** pa je do predelave leta 1874 imel vitko streho čebulasto-laternastega tipa. Zvonik kvadratnega tlorisa je kamnoseško bogato členjen in v tem imenitna posebnost med dolensjkimi vrstniki. Za razliko od mnogih se ni zgledoval po proštijem osmerokotnem zvoniku v Novem mestu.

Za tako veliko cerkev pa je moral biti tudi primerni **veliki oltar** in potrebna je bila izdatna investicija, da so lahko postavili tako mogočen marmorni oltar, ki ga lahko občudujemo še danes. Omenjena napisna deščica, obešena za oltarjem, je že marsikoga zavedla v prepričanje, da je ta oltar nastal leta 1675. Če bi bil darovalec tega oltarja res omenjeni mokronoški graščak, bi se gotovo za tako drago darilo dal ovekovečiti z zlatimi črkami na vidno mesto oltarja in ne nazadnje tudi s svojim grbom. Konec koncev pa Kheysllova smrt leta 1675 v primerjavi s stilno podobo oltarja to možnost povsem izključuje.⁸ Slog zrelega baroka, ki veje iz monumentalne oltarne kompozicije, kjer sta v igri le prevladujoča črna barva z belimi dodatki, namreč govori, da je moral nastati v prvih letih 18. stoletja, kot izvajalci pa pridejo v poštev mojstri oltarjev, t. i. altaristi. Pri teh pa pomislimo predvsem na spretne kamnoseke, ki so si pri figuralni opremi oltarja pomagali s kiparskimi sodelavci. Sožitje oltarne arhitekture in kiparske opreme na tem oltarju, zaradi česar se celota zlija v monumentalen scenski učinek, dokazuje, da je to delo nastalo v prvem desetletju 18. stoletja in sicer v dobri kamnoseško-kiparski delavnici v Ljubljani, katere imena pa ne vemo.⁹ Ko je bil oltar postavljen na svoje mesto, stene prezbiterija najbrž niso bile poslikane s prizori žalostnih trenutkov Matere božje. Tako je bila vsa vsebina razložena na samem oltarju. V polkrožni niši je osrednja upodobitev, kip Žalostne Matere božje z mrtvim Sinom v naročju, im. *Pietà*. Podoba je bila v 19. stoletju prebarvana oziroma "v tisti nesrečni dobi, ko je smel vsak mazač vse pomazati... Škoda, ker imamo malo tako krasnih kipov v naši domovini", je zapisal Janez Volčič že davnega leta 1889. Tako je prebarvana skulptura v sozvočju z oltarno kompozicijo izgubila estetsko vrednost, zabrisane so tudi kiparjeve poteze, ki bi povedale kaj več o mojstrovem slogu. V atiki je reliefna upodobitev Boga Očeta, na prirezanih lokih atike sta angela, na samem vrhu pa je kip angela z Veronikinim prtom. Nad oltarnima obhodoma sta apostolska prvaka. Kot običajno je po hierahični razporeditvi na levi sv. Peter, na desni pa sv. Pavel. Niša oziroma tron s kipom *Pietà* je tako prirejen, da se v utor pred njim lahko dvigne oltarna slika. Prva je bila gotovo baročna, a o njej ničesar ne vemo. Sedanja **oltarna slika**,

⁸ Najbrž pa bo imel prav Anton Žlogar, ki je nastanek te ploščice pripisal Hicingerju, ki naj bi v mokronoškem grajskem arhivu našel zapis o darovalcu oltarja na Gori in misleč, da se nanaša na sedanji oltar, na deščico napisal ime darovalca oltarja ter jo obesil na njegovo hrbtno stran. Prim. A. ŽLOGAR 1881, str. 23.

⁹ Temu oltarju na Gori je precej podoben veliki oltar v cerkvi sv. Treh kraljev na Vrhu nad Rovtami (1709) kot tudi oltarja na Savi v Jesenicah ter v Remetah pri Zagrebu (1707). Prim. Nataša POLAJNAR, Cerkev sveti Trije kralji na Vrhu nad Rovtami, v: *Zbornik poročil raziskovalnih skupin; Mladinski raziskovalni tabor*, Logatec 1989, str. 35-88.

Litografska panorama Mokronoga je bila objavljena v mapi vedut Jožefa Wagnerja (1842-48). Ob pogledu nanjo z žalostjo ugotovimo, da se je v dobrih sto letih veliko spremenilo, temu pa so botrovali požari, vojna, nerazvit odnos do kulturne dediščine, stihijske prezidave, novogradnje itn.

shranjena v župnišču z motivom Pieta, posneta po Josefu Führichu, je delo Jakoba Raspeta, kiparja in podobarja v Cerknem (sign. *J. Raspet / pinxit 1864*).¹⁰

Zadnje delo okoli oltarja je bilo opravljeno leta 1907, ko je bila pred njega postavljena **obhajilna miza** iz rumenih plošč in belih balustrov - lično delo radovljiškega podobarja Janeza Vurnika ml.¹¹ Sodeč po fotografiji izpred tega leta, pa je obstajala prej baročna obhajilna miza podobnega obsega in z bolj redko razporejenimi balustri pravokotnega profila v trebušnem delu.

¹⁰ Jakob Raspet (Cerkno, 1836 - Trst, okr. 1886), kipar in podobar z delavnico v Idriji in Cerknem. Obrti se izučil pri Juriju Tavčarju v Idriji. Njegova dela najdemo na Cerkljanskem in Idrijskem ter na Vipavskem in delu Krasa, prim. *Primorski slovenski biografski leksikon*, 3, Gorica 1986, str. 139-140.

¹¹ Janez Vurnik ml. (Radovljica, 1849 - Radovljica 1911), podobar v Radovljici. Sin podobarja Janeza in oče arhitekta Ivana. Po očetu prevzel veliko delavnico in svoja dela je oblikoval v neorenesančnem slogu. Bil je erudit s "poslednjo zasebno šolo za cerkveno umetnost", prim. *Slovenski biografski leksikon*, 14, Ljubljana 1986, str. 651.

Pomemben dogodek za razvoj pobožnosti na Gori je bila ustanovitev **bratovščine sv. škapulirja Žalostne Matere božje**. Zasluge za to ima dolgoletni mokronoški župnik Jožef Widmajer. Ustanovno listino je 7. junija 1730 podpisal sam generalni vikar servitskega reda za nemške dežele o. Romuald Hueber, kot lokalni ordinarij pa jo je potrdil novomeški prošt in pičenski škof Jurij Frančišek Ksaver pl. Marotti.¹² Bratovščin, vodenih pod okriljem servitov oziroma njihovega češčenja sedmerih žalosti Matere božje, je na Slovenskem, še zlasti v baroku, obstajalo kar nekaj, a žalostnogorska je bila med najiminenitnejšimi. Seveda pa to ne pomeni, da so se na Gori naselili serviti. Oni so jih le potrdili; vanjo so se poleg duhovnikov lahko včlanili posvetni ljudje, serviti pa so imeli kot člani le pokroviteljsko vlogo.

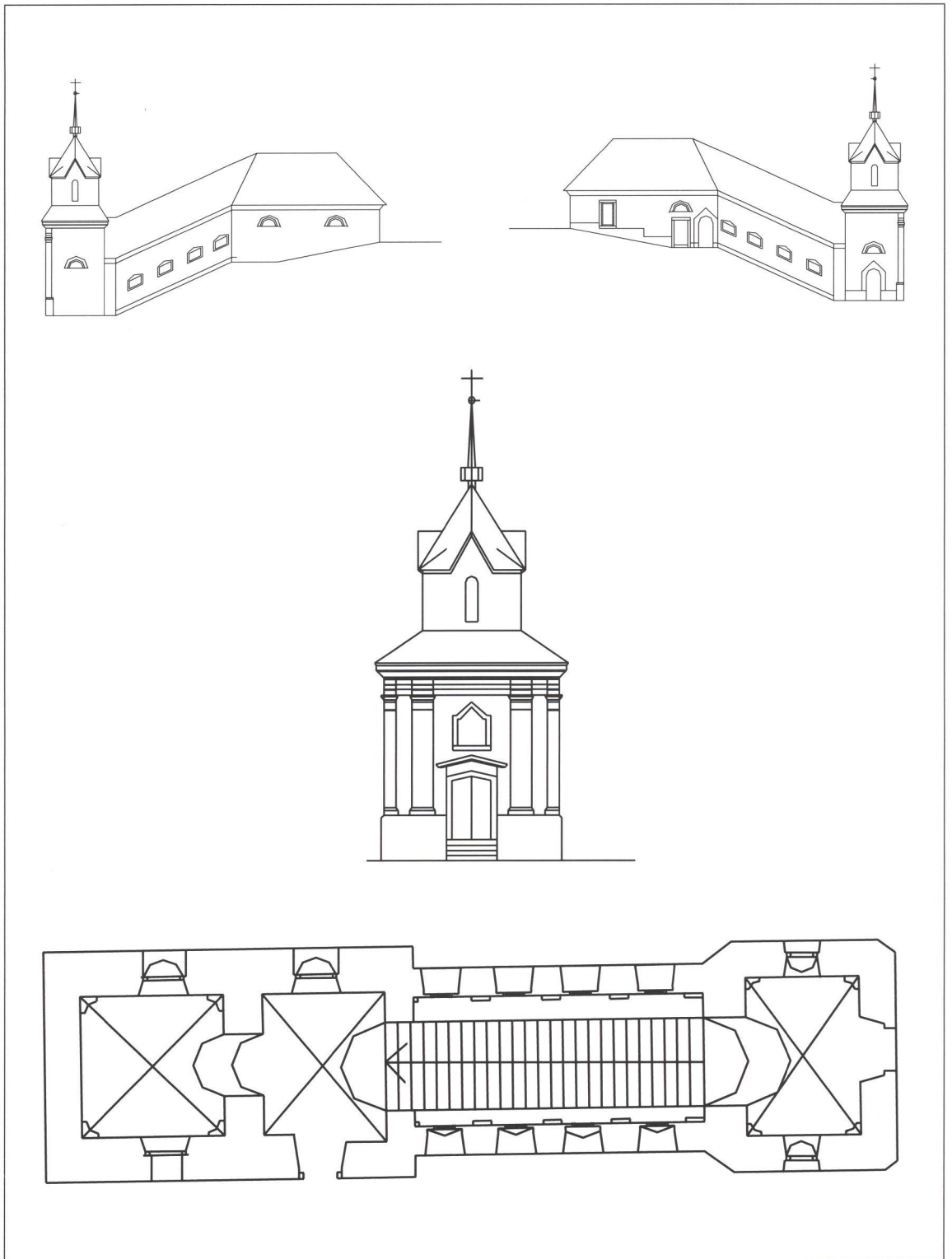
Začetki **reda servitov** segajo v sredino 13. stoletja, v čas velikega razcveta marijanskih pobožnosti. Zgodovinarji so kot začetek redovne skupnosti sprejeli leto 1240, ko se je sedem premožnih florentinskih trgovcev odločilo, da se v samoti spokorniško posvetijo službi Žalostne Matere božje. Od tod njihovo poimenovanje serviti, kasneje so jih imenovali tudi Sedmeri sveti ustanovitelji.¹³ Okoli leta 1241 so se naselili v votline na Monte Senario, kakšnih 18 km severno od Firenc, in leta 1263 je red ustno potrdil papež Urban IV., ki je leto kasneje za vso Cerkev uvedel praznik Svetega Rešnjega telesa. Toda šele leta 1304 jih je z bulo potrdil papež Benedikt XI. Serviti so si naredili črno redovno oblačilo in nosili črni škapulir¹⁴ ter prevzeli pravila sv. Avguščina, kar pomeni, da so sprejeli določena pravila za skupno življenje in bogoslužje. Papež Pavel V. († 1621) je servitom dovolil ustanavljanje bratovščin, kar je seveda prispevalo k povečanemu ugledu reda in pospešenemu širjenju pobožnosti Marijinih sedmerih žalosti tudi med laiki. Leta 1614 so se naselili v Innsbrucku, rezidenci habsburških vladarjev, in od tu so se redu odprla vrata v dežele habsburške kronovine.¹⁵ Toda tako kot so jih Habsburžani povabili, so jih tudi odslovili. V času vlade cesarja Jožefa II., ki je razpustil mnogo samostanov, tudi servitskih, je bila 1783 z odlokom prenehanja delovanja vseh bratovščin ukinjena tudi servitska bratovščina na Žalostni gori in z njo so usahnila romanja, ki so ravno tako prišla pod stiskalnico nešteti dvornih prepovedi, naperjenih zoper Cerkev.

¹² Prim. A. ŽLOGAR 1881, str. 29; O. HAJŠEK 1971, str. 193; F. M. DOLINAR, *Prošti novomeškega kapitlja 1493-1993*, Novo mesto 1993, str. 88-89.

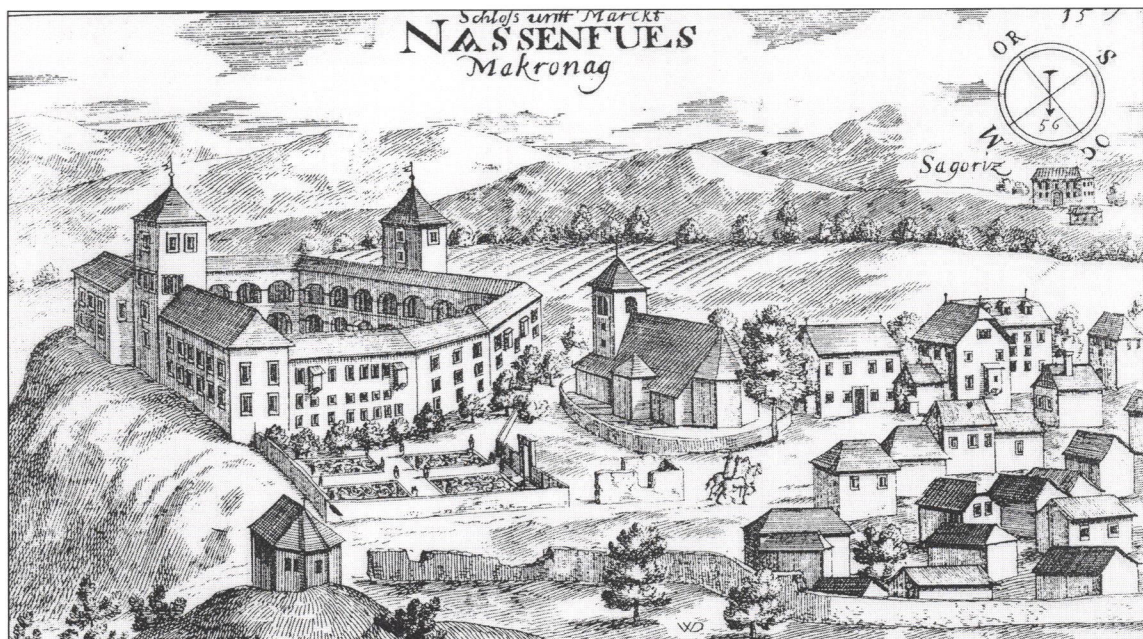
¹³ Imena sedmih florentinskih trgovcev so bila prvič zapisana l. 1468 in so se zvrstila Bonusfilius, Bartholomaeus, Iohannes, Benedictus, Gerardinus, Ricoverus, Alexius. V poznem 16. stoletju pa so se uveljavila njihova imena, in sicer: Buonfiglio Monaldi, Giovanni di Buonagiunta, Manetto dell'Antella, Amedeo degli Amedei, Ugo di Ugucione, Sostegno de'Sostegni, Alessio Falconieri in vsi so pokopani na Monte Senario.

¹⁴ Škapulir, iz lat. *scapulae*, pleče, rama, hrbet. Gre za širok pas blaga z odprtino za glavo, tako da je oblečenemu čez glavo polovica padala na prsi druga pa na hrbet. Je različnih dolžin, pri redovnikih navadno sega do spodnjega roba oblačila (habita). Nosi se pod vrhnjimi oblačili tako pri redovnikih kot tudi pri laikih. Simbolni pomen škapulirja je Kristusov jarem.

¹⁵ Na slovenskem etničnem ozemlju so bili serviti v Kopru, Devinu, Gradišču ob Soči in v zamejskem delu Koroške.

Svete stopnice, arhitekturna topografija, narisal Repše, 1994.

Pogled na Mokronog okr. leta 1690 po Valvasorjevem bakrorezu z nekoliko prirejene perspektive z južne strani. V sredini je prvotna župnijska cerkev sv. Tilna, levo je povečan grad, na desni pa trško naselje. Desno v ozadju je dvorec v Zagorici pri Hrastovici. Cerkvica levo v ospredju na vzpetini pa je predhodnica današnje cerkve Žalostne Matere božje na Gori.

Ustanovitev servitske bratovščine oziroma njena dejavnost pri cerkvi na Gori je bila velikega pomena za njen nadaljnji razvoj ugleda in podobe, saj so nosilci sv. škapulirja kmalu poskrbeli za nadaljnje opremljanje cerkve.

Obok prezbiterja je freskiral ljubljanski slikar Franc Jelovšek¹⁶ in tako dopolnil pasijonsko pripoved, ki se sklene v tronu v oltarju s kiparsko upodobitvijo *Pietà*. Na notranji strani slavoločne stene je v kartuši daljši napis, ki bi povedal kaj več o namenu, naročniku in morda tudi o času nastanka fresk, a je že dalj časa neberljiv. Zato lahko fresko le na podlagi stilnih značilnosti Jelovškovih del uvrstimo v čas okrog leta 1735. Freske na Žalostni gori so potemtakem nastale v času po obsežnejših Jelovškovih delih v Ljubljani, torej po freskah v šempetrski cerkvi in grajski kapelici na Kodeljevem in najbrž pred poslikavo prezbiterja v župnijski cerkvi v Kamniku. Poslikava oboka sodi v čas slikarjevega samozavestnega in umetnostno zrelega obdobja. Spomin na freske v prezbiteriju pri ljubljanskem sv. Petru je opazen na osrednjem prizoru na oboku, ki je

¹⁶ Franc Jelovšek (Mengeš, 1700 - Ljubljana, 1764). Eden izmed štirih najpomembnejših predstavnikov baročnega slikarstva na Kranjskem. V glavnem slikal freske za cerkve na Kranjskem, Štajerskem in na Hrvaškem. Zanimivo pa je, da razen tu na Gori in v Kostanjeviškem kloštru drugod na Dolenjskem niso znane njegove freske. Bil je oče slikarja Krištofa Andreja.

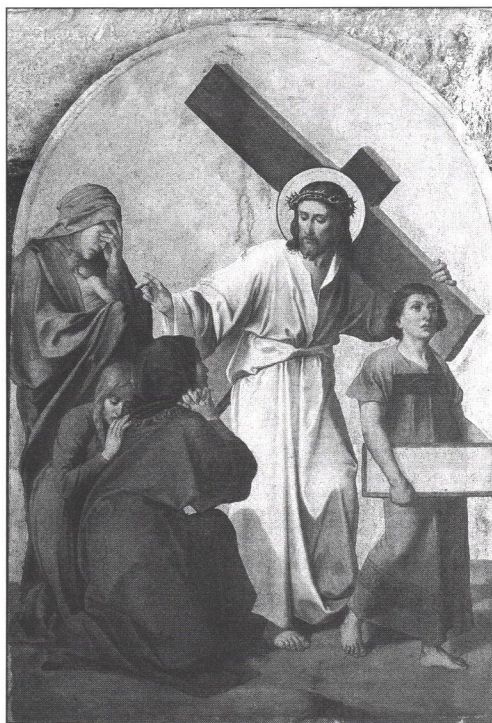
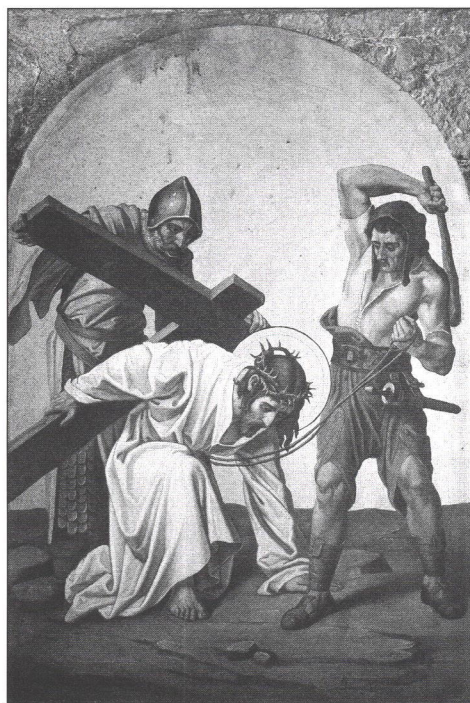
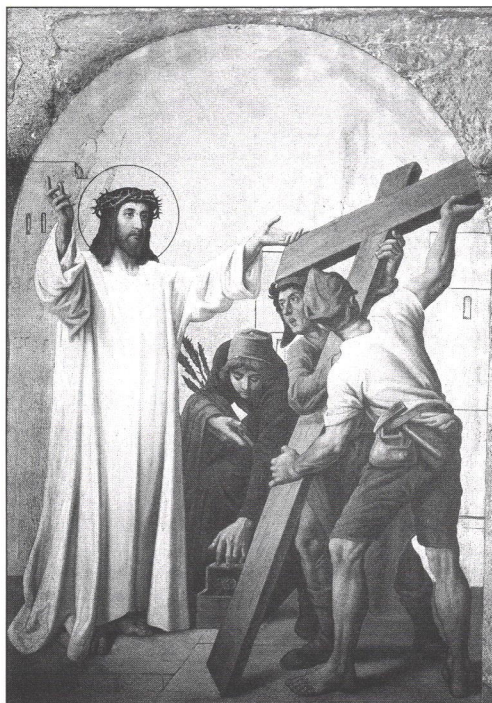
podobno uokvirjen v razgibano in bogato oblikovano obrobo, kot tudi strmo stopnišče, na katerem je zaradi Marijine prikazni vznemirjena sedmerica "štiftarjev", kakor so jih poimenovali domačini. Mati božja, obdana z angelci, jim izroča črni škapulir kot potrditev in dokaz njihove zaobljube češčenja Žalostne Matere božje.

Upodobljena nebeška vizija se nanaša na legendarni dogodek iz skupnega življenja prvih servitov. Bilo je leta 1239 in na velik petek, ki je tega leta padel ravno na 25. marec (praznik Marijinega oznanjenja!), se je v molitev zatopljeni sedmerici prikazala Mati božja, vsa ožarjena z nebeško lučjo in pospremljena s krilatimi nebeščani. Nekaj angelov je nosilo orodja Jezusovega trpljenja, nekaj pa črna oblačila. Eden je imel odprto knjigo s pravili sv. Avgušтина, drugi pa napis: "Služabniki Marijini" in palmovo vejo, kar je opozarjalo na njihovo žrtvovanje. Zamaknjenim možem je Marija spregovorila: "Izvoljeni služabniki moji! Prišla sem, da uslišim vaše prošnje. Glejte obleko, ki vam jo izročam, jo odslej nosite in žalostna črna barva naj vas opominja bolečin, ki sem jih na današnji dan čutila ob smrti svojega edino rojenega Sina. Pravilo svetega Avgušтина pa naj bo vodilo vašemu skupnemu življenju in palmova veja vam naznanja slavo, ki vas čaka v nebesih, če boste na zemlji moji resnični in zvesti služabniki".¹⁷

Legendarna vizija na temenu prezbiterija je ob strani dopolnjena s prizori, ki se nanašajo na osnovno temo premišljevanja servitov - na Marijinih sedem žalosti. Tik pod obokom so štirje polkrožni prizori. Na levi, bliže oltarju, je 1. Marijina žalost: Predstavitel v templju, ko je starec Simeon ob hvalnici Novorojencu Mariji napovedal bridko žalost: "Tvojo dušo pa bo presunil meč". Levo je 2. Marijina žalost: Beg v Egipt. 3. Marijina žalost je na nasprotni strani in bliže oltarju: Izgubljeni 12-leten Jezus (najden v templju), desno pa je 4. Marijina žalost, ko sreča Jezusa s križem. Zatem se cikel nadaljuje na desni sosvodnici, kjer je v kartušno oblikovanem okvirju 5. Marijina žalost, Jezus na križu in ob njem stoji Marija z mečem v prsih. Na nasprotni sosvodnici pa je v podobno oblikovanem okvirju 7. Marijina žalost: Polaganje v grob. Med naslikanimi prizori pa ni 6. Marijine žalosti: Mariji položijo mrtvega sina v naročje oz. *Pietà*, kajti ta je kot kiparska upodobitev že v tronu oltarja. Na ostalih poljih oboka so ustrezno pasijonski motiviki razvrščeni angeli in putti z orodji trpljenja (*Arma Christi*). V dveh sosvodnicah bliže slavoločni steni ima en angelček škapulir in rožni venec, drugi pa odprto knjigo z napisom "*Liber vita*". S to razporeditvijo prizorov je Jelovšek po predloženi shemi na oboku prezbiterija strnil slavljenje sedmih servitov (razglašeni za svete šele leta 1888, z godom 17. februarja) s pasijonsko motiviko oziroma sedmimi Marijinimi žalostmi nasploh, čemur so se serviti še posebej posvečali.

Na zunanji steni pravokotnega prezbiterija, obrnjeni proti Mokronogu, je monumentalna freska Križanja, ki je že od daleč vabila na Goro. Nastala je najbrž sočasno s freskami v prezbiteriju. Toda zaradi vremenskih vplivov je že precej zbledela, a jo po

¹⁷ Prim. J. VOLČIČ 1885, str. 143-147.

Križev pot je leta 1909 naslikal Anton Sturm s Češkega. II. postaja, Jezus sprejme križ; VII. postaja, Jezus pade drugič pod Križem; VIII. postaja, Jezus nagovori jeruzalemske žene; XIII. postaja, Jezusa položijo materi v naročje (Pietà).

tem, kar se še vidi, smemo pripisati Jelovšku.¹⁸

Na hrbtno stran zidanega oltarja je Jelovšek kot samostojno podobo v doprskem izrezu naslikal fresko Žalostne Matere božje z zabodenim mečem v prsih, kako s sklenjenimi rokami žaluje ob razgrnjenih orodjih Sinovega trpljenja. Na tem bolj skritem mestu za oltarjem je pač namenjena tistim, ki obhodijo oltar. Velja pa za posnetek znane upodobitve, ki jo je leta 1639 naslikal Tomaž Kundišek in pred katero se je leta 1693 v Florijanovi cerkvi v Ljubljani zgodil prvi čudež.¹⁹

S poslikavo prezbiterja pa je imela bratovščina najbrž tudi v mislih povečanje velikega oltarja. Na to bi pomislili ob bakrorezni upodobitvi velikega oltarja (plošča 25,5 x 14,7 cm), ki je bila namenjena včlanjenim udom. Najbrž že kmalu po ustanovitvi bratovščine ga je urezal graški bakrorezec Christian Dietell.²⁰ Predstavljen je "Veliki oltar Žalostne Matere božje, slaven po čudežih", kakor je na plapolajočem traku v latinščini naslovljen. Napis spodaj pa pove, da je list namenjen "v tolažbo presvetlih, prečastitih itd., častite duhovščine, plemstva itd. in vseh pobožnih sobratov (članov), vpisanih v bratovščino blažene Device Marije svetega škapulirja od sedmih žalosti v mokronoški župniji na Žalostni gori".²¹ Toda bakrorezna upodobitev kaže precej bogatejši oltar od tega, kakršnega vidimo v cerkvi. Obstoječi oltar je sicer natančno upodobljen, le da so ob niši po trije stebri, apostola na krilih pa sta pod bogatima baldahinoma (edikulama), ki ju nosijo uviti stebri in na obrobju sta dodani še dve celopostavni figuri (na levi je sv. Marko). Tudi atika je razširjena s podobnima edikulama in angelci imajo v rokah škapulirje. Pojasniti razliko med obstoječim oltarjem in tem, ki ga vidimo na bakrorezu, je ob pomanjkanju arhivskih pričevanj mogoče s tem, da so ob ustanovitvi bratovščine imeli v mislih obogatitev obstoječega oltarja. Lahko, da je bil narejen že načrt in uporabljen za bratovščinski list, do drage predelave pa kasneje ni prišlo.²²

V času, ko je na Gori zaživela bratovščina, so obokali ladjo, povečali so okna v prezbi-

¹⁸ S. Mikuž jo je leta 1940 pripisal avtorju fresk na svetih stopnicah, ki ga je enačil z Jelovškovim sinom Krištofom Andrejem.

¹⁹ Kronist in zgodovinar Janez Gregor Dolničar poroča o čudežu, ki se je 8. maja 1693. Pred sliko Žalostne Matere božje, ki je takrat visela v prezbitერიju, se je povrnill vid slepemu Lenartu, kuharju turjaškega kneza Auersperga. Po tem čudežu so sliko obesili na steno pod korom. Dolničar je to podobo uvrstil med najbolj znane milostne podobe in v letih 1706 in 1714 se je ob njej zgodilo 37 čudežev. Prim. L. KOVAČIČ, *Cerkev sv. Florijana v Ljubljani*, Ljubljana 1996, str. 25.

²⁰ V literaturi se Christian Dietell kot bakrorezec omenja v Gradcu 1735 in 1740, zatem se je preselil na Dunaj. Izhaja iz družine bakrorezcev in njegova dela so datirana v letih med 1723 in 1756.

²¹ Zgoraj na napisnem traku je: "*Altare magnum B:M:V:D miraculis clarum*". Spodaj: "*In consolationem Illustrissimorum, Reverendissimorum etc. etc. / Venerabilis Cleri, Nobilitatis etc: omniumq devotorum Confratrum, / sub invocatione B:M:V:D: Sacri Scapularis de septem Doloribus / in Parochia Madipediensi in monte Doloroso conscriptorum*". Sp. desno: "*Christ. Dietell sculp: Graecii*." Bakrorez je iz Veiderjeve zbirke v Semeniški knjižnici v Ljubljani.

²² V resnici pa takšna podoba oltarja v času nastanka bratovščinskega lista v drugi četrtini 18. stoletja pri nas ni običajna, torej je najverjetneje šlo le za fantazijsko upodobitev.

S pogledom od zgoraj se lepo razbere razporeditev objektov na Žalostni gori.

teriju in ladji, kar se je moralo opraviti pred poslikavo prezbiterija. Zakristijo so podaljšali in nad njo uredili oratorij. Zunaj, levo od glavnega vhoda pod zvonikom, je bil urejen oltar z Jelovškovo fresko servita sv. Peregrina.²³

Do leta 1735 so vstavili pevski kor, kamor so leta 1735 namestili **orgle celjskega mojstra** Jan. Franca Tašerja, tako v župnijski kroniki (1898), po inventarnem popisu iz leta 1956, ki ga je sestavil tedanji župnik Karlo Geld, pa naj bi orgle leta 1735 izdelal "*Franciscus Genechek, Burger und Orgelmacher in Zilla*".²⁴ Leta 1852 je vanje udarila strela in popravil jih je Janez Mandlin, izdelovalec orgel iz Planine (napis na starih orglah). Sedanje orgle pa je leta 1953 izdelal Franc Jenko iz Šentvida pri Ljubljani.

V četrtem desetletju 18. stoletja sta nastala **slavoločna oltarja**; levi je Jernejev, desni pa Jožefov. Oltarna nastavka sodita v krog še neopredeljive dolensko-posavske rezbarske delavnice, katere dejavnost se razteza na čas med leti 1726 in 1762. Značilno za cvetoči barok je tudi ta delavnica bogato okrasila svoje izdelke in takšna sta bila tudi ta dva na Gori. Toda čas in razni obnovitveni posegi so z njiju razen stranskih kipov pobrali ves rezbarski okras. Na Jernejevem oltarju sta kipa sv. Janeza Krstnika in evangelista, na Jožefovem pa sta na enak način razporejena evangelist in veliki duhovnik Zaharija, mož Ane, ki jo vidimo v atiki. Lesene plastike so pobarvane belo, da ustvarjajo vtis zlahatnega marmorja, a na ta način so "okamenele" najbrž šele v 19. stoletju. Verjetno so bile sprva primerno okusu podeželskega baroka pozlačene, koža in lasje pa pobarvani. Oltarna slika *Sv. Jerneja* in podoba *Sv. Benvenuta Osimskega* v atiki nad njo sta delo ljubljanskega slikarja Valentina Metzingerja.²⁵ ²⁶ Njegovi sta tudi podobi v desnem, Jožefovem oltarju: *Sv. Jožef z detetom* in manjša podoba *Sv. Ana, ki uči Marijo brati* v atiki. Nastavka stranskih oltarjev, pri katerih se ne mašuje več, sta ostala brez menz in tako učinkujeta kot veliki podobi, obešeni na steno slavoloka.

Zapis v župnijski kroniki nam ohranja spomin še na dva **stranska oltarja**, ki so ju odstranili leta 1907; bila sta "lesena, postavljena 1757, grdo baročno delo". Stala sta ob stranskih vratih; v desnem je bila slika *Sv. Peregrina*, v levem pa podoba *Sv. Apolonije*. Sliki sta shranjeni v župnišču. Zelo poškodovano platno sv. Peregrina je likovno skromno delo, medtem ko je dobro ohranjena sv. Apolonija nekoliko mlajše, a boljše delo, ki

²³ Peregrinus (Pellegrino) Laziosi ((1345), servit v Forliju. Sveti sedež je odobril njegovo češčenje leta 1609 in 1726 je bil razglašen za svetega, z godom 1. maja, je zavetnik pred kugo, protinom (putiko), revmo in rakom.

²⁴ Nedvomno gre za celjskega orglarja Janeza Frančiška Janečka. Tudi njegov sin Janez je nadaljeval očetovo obrt. Prim. M. BIZJAK - E. ŠKULJ, *Orgle na Slovenskem*, Ljubljana 1985, str. 48.

²⁵ Podobo sv. minorita, ki ima križ v rokah, na mizi pa lilijo in škofovsko mitro, lahko opredelimo za Benvenuta (Scottivoli) Osimskega († 22. 3. 1282). Že papež Martin IV. († 1285) ga je razglasil za svetega z godovnim dnem 22. marca. Po kakšnem naključju je ta svetnik "zašel" na Goro, ne vemo. Za pomoč pri ikonografski razrešitvi podobe se lepo zahvaljujem kolegici iz Zagreba dr. Mirjani Mirković.

²⁶ Janez Valentin Metzinger (Sankt Avold v Loreni, 1699 - Ljubljana, 1759), vodilni predstavnik ljubljanskega baročnega slikarstva. Od leta 1728 deloval v Ljubljani. Slikal izključno v olju in njegova dela, večina za cerkve, katerih opus šteje nad 300 ugotovljenih del, so na Kranjskem, Štajerskem, na sosednjem Hrvaškem in v Kvarnerju ter Istri.

ima svojo prednico v Cebejevi istoimeni sliki v Dobravljah na Vipavskem (1768). Cerkev je imela tudi kamniti tlak iz lomljenih črnih plošč. Leta 1907 so ga odstranili in plošče, velike, "da jih je nosilo do 10 mož jedno," prenesli v cerkvi sv. Križa in sv. Martina, nekaj pa porabili za škarpo. Vidimo, da je imela cerkev v 18. stoletju bogat videz in da je bila poslikana tudi v ladji, kar se je pokazalo, ko so leta 1907 odstranjevali omet. Na več mestih je prišla na dan slikarija, a zaradi slabega stanja je niso ohranili. Danes je viden le fragment freske na zahodni ladijski steni nad pevskim korom. Razbrati se da le del mogočne postave vojščaka v oklepu in bi ga po stilnih značilnostih postavili na začetek 18. stoletja. Ob tem detalju neke velike freske pa pomislimo, da bi lahko šlo za monumentalno kompozicijo Križanja, kar bi se smiselno ujemalo z nasproti stoječim oltarjem Žalostne Matere božje.

Dobro opremljena cerkev je kot mnogo naših cerkva v veliki meri preživela pre-nove v 19. stoletju. To stoletje se je bolj posvetilo **zunanjščini cerkve**. Za potrebe večjih shodov so pred zvonikom zgradili lopo za maševanje in pridigo ter leta 1863 urejali škarpo. Obsežneje so se škarpe lotili junija 1907, ko so v ta namen na Goro zvozili 100 voz kamenja. Pri urejanju škarpe leta 1863 pa so že začeli razmišljati o **obnovi zvonika**, ki bi naj ga za tako ugledno romarsko cerkev primerno preuredili in začeli so z "ofrom za turn". Očitno pa obnova zvonika in preoblikovanje njegove strehe ni bila lahka stvar, saj so šele 1874 na Goro zvozili hrastov les za zvonik, a manjkal je še smrekov. Mokronoški graščak baron Ludvig Berg je v Gradcu priskrbel načrte.²⁷ Julija 1875 so za zvonik zvozili še 25 voz kamenja in 3. oktobra je župnik Mihael Vindišar že bral slovesno mašo v zahvalo za dokončanje zvonika. Na koncu so pohiteli, da so lahko slovesneje praznovali za Goro tudi pomemben praznik Rožnovenske Matere božje (7. oktobra). Tako je zvonik dobil visoko zašiljeno streho s štirimi stolpiči (*fialami*) na vogalih in štirimi trikotnimi čeli (*wimpergi*) na stranicah in seveda urni mehanizem. Zvonik z rekonstruirano streho, ki sega okr. 50 metrov visoko, je viden daleč naokrog in za tako imenitno romarsko cerkev ustvarja dovolj imeniten višinski poudarek.

V zvoniku so bili **štirje zvonovi**, trije uliti 1848 pri Antonu Samassi v Ljubljani²⁸, naj-manjši je bil tudi ulit v Ljubljani, a že leta 1757, toda brez navedbe livarja, a z napisom: "Reši nas strele in nevihte" (*A fulgere et tempestate libera*) ter podobe sv. Križa, Žalostne Matere božje, sv. Jožefa in sv. Izidorja. Razen tega, ki je sedaj pri sv. Križu na bližnjem Belem Griču, je ostale tri zvonove januarja 1917 vzela vojska, "so šli v vojake", kakor je z žalostjo zapisano v župnijski kroniki. Odvzem zvonov je Mokronožane hudo prizadel, čeprav je grmenje topov na soškem bojišču trkalo tudi na njihova okna. V kro-niki je posebej z rdečilom zapisano to vzdušje: "Ah, to je hudo! Ljudje jokajo, zvonovi

²⁷ V kroniki zapisano graščakovo prizadevanje pa ne navaja, pri kom je bil naročen načrt.

²⁸ Samassa je bila družina zvonarjev, v Ljubljano priseljena iz Furlanije. Tu je je delovala od okr. 1730 do 1918. Anton Samassa (1808 - 1883) je kot vrhunski strokovnjak z novimi tehnologijami dvignil sloves livarne na mednarodno raven.

Marija z detetom je kakovostno delo 17. stoletja in je z letnico 1690 najstarejša votivna podoba v cerkvi na Gori.

jemljejo slovo, bolnikom so zvonili, sedaj so sami postali “rekruti”, odšli bodo v boj! Strašno! Naj prineso mir.” Ljudje so zvonove lepo ovenčali in jih odpeljali na kolodvor. Danes so v zvoniku štirje zvonovi, uliti leta 1926 in 1928 v strojni tovarni in livarni v Ljubljani. Z velikim, 1255 kg težkim zvonom se zvoni za umrlim duhovnikom in za velike praznike, za drugimi umrlimi s srednjim 700 kg težkim, za otrokom pa se zvoni z najmanjšim, 171 kg težkim zvonom.

Ob koncu 19. stoletja pogledimo še v cerkev. Leta 1895 je podružnica dobila iz župnijske cerkve **križev pot**. Toda na Gori je ostal le do leta 1909, ko ga je zamenjal nov, “odsluženega” pa so prenesli v bližnjo cerkev sv. Križa, kjer je še danes. Gre za poljudno delo iz zgodnjega 19. stoletja in se še zgleduje pri tipu, kakršnega sta na Kranjskem uveljavila slikarja Valentin Metzinger in Anton Cebej. Nov križev pot (73 x 50 cm), ki

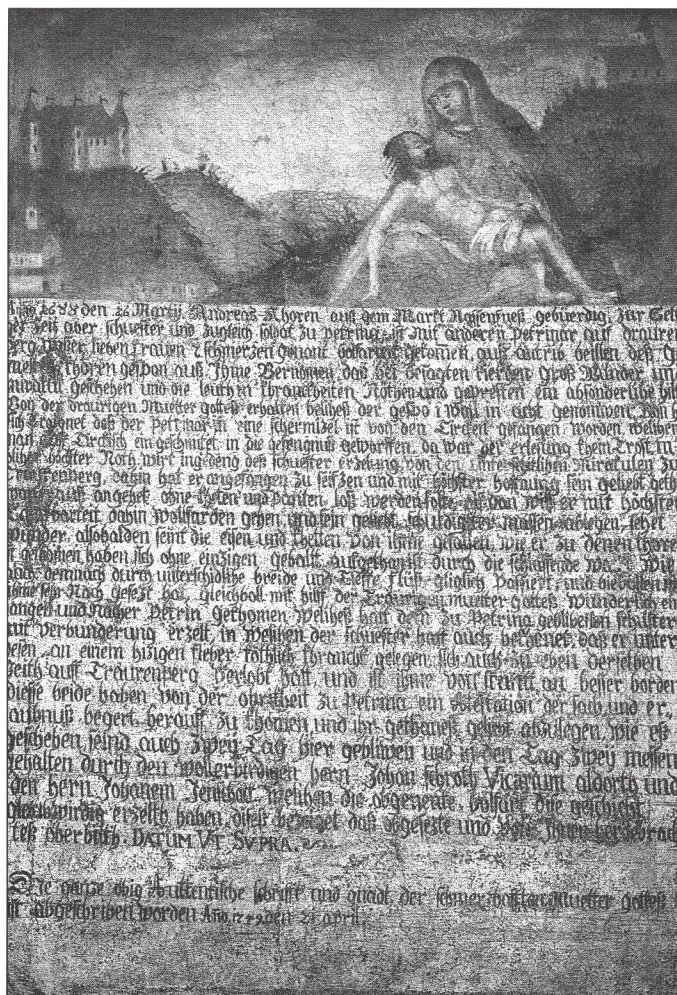

Padec s konja na tem ex votu je bil leta 1717 za nesrečno damo ob priprošnji Materi božji morda le sreča v nesreči.

je še danes v gorski cerkvi, ni podpisan, a zapis v kroniki pove, da ga je naslikal Anton Sturm, slikar v Liberecu (Reichenbergu) pri Jabloncu nad Nisou (Gablonz) na zgornjem Češkem.²⁹ Zanj so plačali 522 kron, rezljane okvire pa je izdelal domačin Josip Pleteršek. Slovesni blagoslov križevega pota je bil 18. aprila. Toda pri naročilu križevega pota so bili Mokronožani previdni, saj so pred tem 8. marca poslali VII. postajo križevega pota v presojo knezoškofijskemu ordinariatu v Ljubljani.³⁰ Ocena ljubljanskega ordinariata je bila gotovo pohvalna, saj je križev pot izvrstno slikarsko delo, ki v ta prostor po utrujajočih in nešteti posnetkih Führichovih križevih postaj vnaša spremembo. Pa ne v smislu nekega modernizma, temveč v likovnih rešitvah, ki v figuralne skupine križevih postaj vnašajo jasne poenostavitve. V kompozicijo so namreč

²⁹ Za slikarjem sem poizvedoval pri kolegih na Češkem, a zaenkrat brezuspešno.

³⁰ Morda je slikarja priporočal Janez Flis (1841 - 1919), duhovnik in umetnostni zgodovinar. Svojo duhovniško pot je začel kot kaplan v Mokronogu (1864/67). V času naročila za križev pot je bil stolni kanonik ter škofijski generalni vikar. Estetski ideali, za kakršne se je zavzemal, so v skladu s postajami tega križevega pota. Sodelovanje župnijskega urada s škofijskim ordinariatom glede novega križevega pota domnevo o Flisovem posredovanju še podkrepi.

Veduta na *ex voto* iz 1749 je baročno poenostavljena podoba mokronoške župnijske cerkve, gradu in Žalostne gore, a še vedno dovolj zanimiva za ugotavljanje, s kakšno mero občutka za topografijo se jo je lotil slikar.

vkjučene le tiste osebe in predmeti, ki so potrebni za razumevanje prizora, kar še stopnjuje dosledno zlato ozadje. V tem delu slutimo estetiko poznega nazarenstva, se pa ta križev pot približuje ortodoksnemu slikarstvu samostanske umetnostne šole v Beuronu na Nemškem. Sturm je figure oblikoval po zgledih toskanske renesanse, točneje pri mojstrih 2. polovice 15. stoletja. Namestitvev novega križevega pota je bila za cerkev gotovo pomembna estetska poživitev, saj so nekaj let poprej ladjo temeljito počistili in vso prebelili.

Votivne podobe, slikane molitve, so posebno poglavje v zgodovini vsake romarske cerkve in tako tudi te na Gori. Za večino romarskih cerkva je namreč značilna v prezbitteriju razstavljen zbirka votivnih podob - *ex voto* (= iz zaobljube). Te zaobljubne

slikanice so svojevrstna izkaznica vsake romarske cerkve in dokazujejo priprošnjiški ugled zavetnika, najpogosteje Matere božje. Ko so ljudje različnih stanov, od kmeta, obrtnika in meščana do plemiča pa tudi prosilci duhovniškega stanu k oltarju izbrane-ga priprošnjika prinesli sliko, je bila za njih poklonjena podoba v resnici izpovedana priprošnja ali zahvala in molitev hkrati. Šega sega v davna stoletja, razmah pa je doživela v 17. stoletju in naš čas so dočakali le primerki iz baroka in kasnejšega 19. stoletja. Okrog oltarja Žalostne Matere božje je bilo zbranih gotovo več votivnih podob, toda čas in zbiralci so po svoje pospravljali in danes je tu le okrog dvajset votivov oz. štirinajst "pravih" ex votov. Kljub skromnemu številu votivov pa je cerkev za današnje razmere med najbogatejšimi pri nas.

S časovno razporejenostjo pri votivnih podobah ni težav, saj so praviloma datirane. Najstarejši in slikarsko najkvalitetnejši primer je iz leta 1690. Iz zaobljube sta jo "presveti Devici devic, zdravju bolnikov in tolažnici žalostnih, zaradi povrnitve zdravja darovala Wolfgang Konrad baron Frankovič in njegova žena Regina Katarina, roj. baronica Neuhaus". Iz napisa pa razberemo, da slika ni bila posvečena Mariji kot Žalostni Materi božji, temveč Mariji "Presveti Devici devic".³¹

Najbolj zgovorna je votivna slika iz leta 1749, a nanaša se na dogodek iz leta 1688, katerega po pripovedovanju mokronoškega duhovnika N. Schrotta omenja celo Valvasor.³² Zgodba se pleče in razplete o dveh čudežnih dogodkih. Neki Andrej Koren, rojen v Mokronogu, sicer pa čevljar in vojak v Petrinji na Hrvaškem, takrat na območju Vojne krajine, je z nekim Petrinjcem poromal na Žalostno goro in to zaradi zaobljube za srečen razplet njunih usod. Ta neimenovani Petrinjec je bil namreč v turškem ujetništvu in ni imel nobenega upanja na rešitev. Spomnil pa se je, kako mu je čevljar pripovedoval o čudodelni Mariji na Gori. Zato se je zaobljubil Žalostni Materi božji, da bo iz hvaležnosti poromal k njej, če se bo srečno rešil. In glej čudo! Verige so razpadle, vrata so se odprla in brez težav je ušel mimo spečih stražarjev. Prebredel je reko in čeprav so mu sledili, se je z Marijino pomočjo vrnil v Petrinjo. Pa tudi čevljarju se je primerilo nekaj hudega. Težko je zbolel za vročico in tudi on se je zaobljubil Žalostni Materi božji in zdravje se je mu povrnilo že v isti uri. Ko sta svoji zgodbi povedala petrinjski gosposki, sta od nje dobila potrdilo o resničnosti teh dogodkov oz. da sta to izjavila pod prisego in s tem dovoljenje za romanje na Žalostno goro. Tu sta ostala dva dni ter bila pri mašah, ki sta jih brala vikar Janez Šrot in Janez Jenšek. V dokaz vsega tega sta (1688) s seboj prinesla podobo in jo poklonila Rešiteljici. Glede na datacijo te slike v leto 1749 pomislimo, da je bil prvotni ex voto iz neznanega vzroka v tako slabem

³¹ Napis spodaj "*Sanctissimae Virgini Virginum saluti infirmorum et consularici afflictorum ob recuperatam salutem. Ex voto 1690. Wolfgangus Conradus Lib. Baro de Francouiz et Regina Catharina nata Baronissa de Nauhaus coniux.*" Ikonografski tip Marije s spečim detetom v naročju in drugačno naslavljanje Marije navaja na misel, da je bila slika najprej darovana neki drugi Marijini cerkvi. Kakovostna slika, ki je lahko starejša od votivnega napisa, sodi med mnoga dobra dela 17. stoletja, za katera žal ne vemo mojstra, ki pa ni bil iz naših krajev.

³² Prim. J. V. VALVASOR 1689, str. 826.

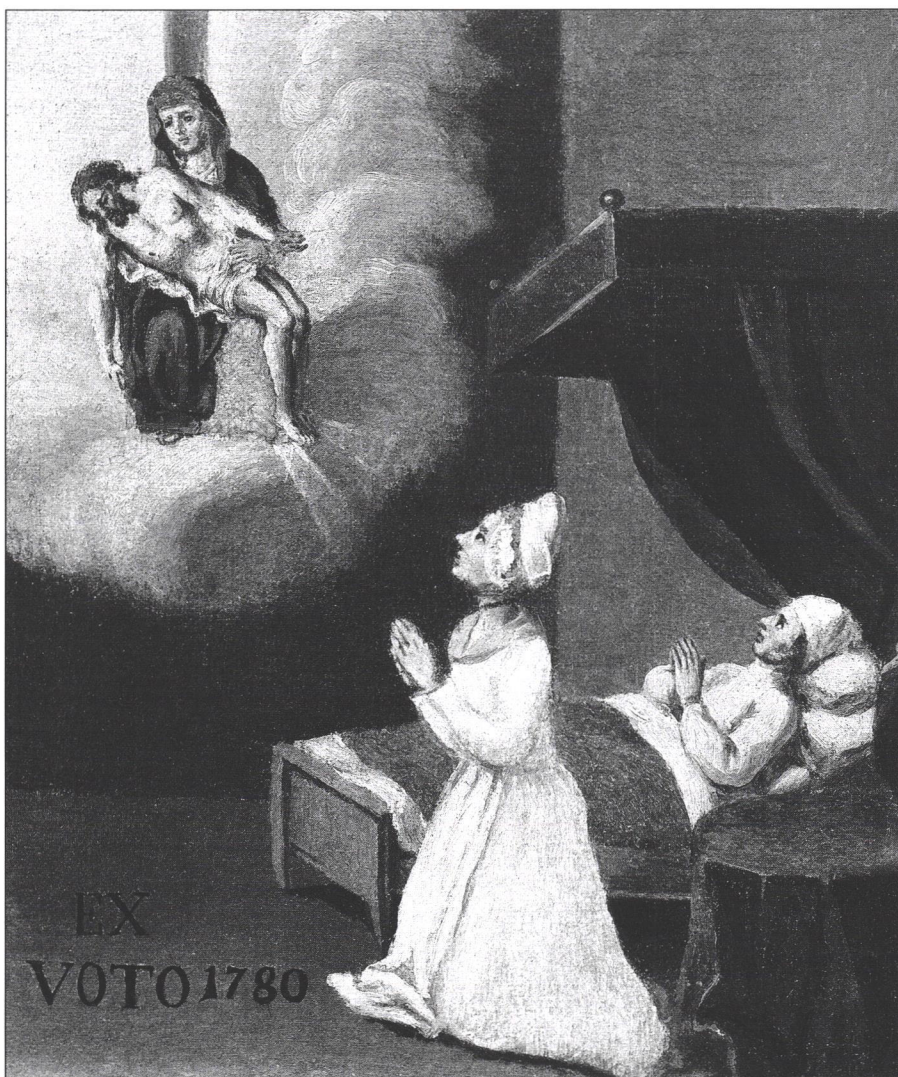

Ex voto iz leta 1768 je z veduto Sevnice (?) in zaradi oblačil oseb v ospredju zanimiv dokument baročnega časa.

stanju, da so ga zaradi pomena na novo naslikali in mu morda šele takrat dodali napisano zgodbo. Poleg dolge zgodbe, kakršno redko srečamo na votivih, pa je slika zanimiva tudi po upodobljeni pokrajini, ki jo lahko imamo za Mokronog z okolico. Za baročni čas je sicer značilna topografsko nenatančna, a še vedno dovolj zgovorna podoba, tako da na levi prepoznamo župnijsko cerkev in grad, na desni pa glede na vsebino zgodbe ne sme manjkati naša cerkev na Gori in v prvem planu naslikana gorska Marija z mrtvim Jezusom, ki pa je v primerjavi s kipom v cerkvi zrcalno obrnjena.

Določeno pokrajino z naseljem in gradom vidimo na *ex voto* iz leta 1768 in pomislimo na podobo Sevnice. Spredaj je v zanimivih baročnih oblačilih množica, ki prosi gorsko Žalostno Mater božjo. Ta jih tolaži v upanju, ko jim na plamenčku pošilja škapulir, da bi varoval pred ognjem, ki v ozadju že požira gospodarsko poslopje. Ogenj kot huda nadloga je pogosta tema na votivih, tako je tudi na manjši oljni podobi iz 1807, ki je nastala v delavnici slikarja Antona Postla, gorska priprošnjica priskočila na pomoč, da bi obvarovala kmečko družino pred hudobnim požigalcem, ki se je v ozadju lotil kozolca.³³

³³ Prim. F. ŠERBELJ 1997, str. 111-112.

Ex voto iz leta 1780 je značilen primer priprošnje Žalostni Materi božji, najbrž za zdravje.

Sicer pa je votivne podobe lažje razporediti po temah. Največ je priprošenj ali zahval za zdravje, sledijo upodobitve raznih nesreč, kot so padci s konja, požari in druge ujme. Med votivi je tudi nekaj zanimivih podob, a njihove priprošnje ne moremo natančno razbrati, zato za njih recimo, da bi se izpolnile skrite želje. Tu ne smemo prezreti še mornarske vrvi s sliko iz leta 1753, ki sta tudi zaobljubno in hvaležno darilo in po izročilu naj bi se nanašali na zaobljubo za izgradnjo svetih stopnic.³⁴ Poleg votivnih

³⁴ Pri upodobitvi ladje z avstrijsko cesarsko zastavo na viharnem morju gre predvsem za priprošnjo Žalostni Materi božji in sv. Peregrinu, ki je imel v tej cerkvi tudi svoj oltar.

Ex voto iz leta 1807 je sicer naivno delo iz podobarske delavnice Antona Postla, a je zaradi žanra toliko bolj zanimivo, saj izraža priprošnjo Materi božji zoper požigalca, ki se je v ozadju že lotil nečednega posla.

podob so romarji puščali v cerkvi tudi predmete, ki so pričali o ozdravljenjih, npr. nekoč za oltarjem odložene bergle pa tudi voščene izdelke obolelih delov telesa, a so jih sčasoma pospravili oz. odstranili.

Poleg votivnih podob in raznih predmetov, obešenih za oltarjem, so tudi na papir natisnjene **podobice** zgovoren dokaz o pomembni vlogi romarskih cerkva. Brez njih ne bi mogli govoriti o romarskem statusu določene cerkve. Med prvimi bakroreznimi podobami z Žalostne gore je podobica Žalostne Matere božje, ki se v globoki žalosti sklanja nad orodji Jezusovega trpljenja in ima v prsah zabodenih sedem mečev. Gre za tradicionalni tip servitske Marije in latinski podpis pojasnjuje, da gre za “resnični pos-

netek čudodelne podobe Žalostne Matere božje sedmerih žalosti”.³⁵ Ta podobica je z romarji gotovo med prvimi odšla v svet in širila ugled cerkve na Gori. Le zaradi povezave omenimo bakrorezni list z idealizirano upodobitvijo velikega oltarja, delo bakrorezca Dietlla, ki smo ga podrobneje že predstavili. Poleg tega lista obstaja še manjša pristopnica za člane svetega škapulirja Žalostne Matere božje in je likovno skromnejši izdelek.³⁶ Upodobljena je celopostavna Marija s sedmimi meči v prsih. V razprtih rokah ima škapulirje, pod njenim plaščem pa so našli zavetje vsi predstavniki takratnega družbenega življenja. Zanimivo je, da ta podobica odstopa od motiva, kakršen je značilen za to cerkev, saj je Marija predstavljena kot zavetnica s plaščem, pripadnost servitski pobožnosti pa izpričujejo meči, zabodeni v njene prsi.

Poleg že omenjenega velikega lista s celim oltarjem, je v tem času, torej v letih pred sredino 18. stoletja, nastala tudi podobica neznanega avtorja, kjer je oltar reduciran samo na tiste dele, ki obdajajo nišo s kipom Pietà. V kartuši spodaj je napis: “*Statua B.M.V.D. in Parochia Madipediens / Magno populi Confluxu venerata*”, kar pove, da gre za zelo češčen kip blažene Marije Device bolečin, ki se časti v mokronoški fari.³⁷

Okrog leta 1900 je bilo natisnejnih nekaj barvnih različic iste podobice z variiranimi obrobami in napisom spodaj: “Podoba Žalostne Matere božje / na Žalostni gori pri Mokronogu”. Natančno je upodobljen hrib z vsemi objekti, na oblakih pa je Pietà. Te podobice so bile tako v baroku kot v 19. stoletju pomembno medijsko sredstvo - baročne razglednice, ki so z romarji širile ugled božjepotnih cerkva. Podobno je veljalo tudi za “pildke” z Žalostne gore. Ob pregledu podobic pa z določeno mero začudenja ugotovimo, da pri razširjeni pobožnosti svetih stopnic na Žalostni gori ne poznamo podobice, namenjene češčenju svetih stopnic. Kar je po svoje razumljivo, saj je bila Marija tista, h kateri so se zgrinjale množice romarjev.

Obnovljena bratovščina Žalostne Matere božje je na Gori zaživela leta 1844. Na prošnjo mokronoškega župnika Jožefa Kosa jo je 22. aprila potrdil vrhovni predstojnik servitskega reda o. Mihael Strigeli s pravicami, da smejo mokronoški župniki sprejemati nove člane, blagoslavljati škapulirje, domače podobice, križce in rožne vence z odpustki sv. Brigite; zato, ker ji je Marija razodela, da bo tistim, ki bodo njene žalosti premišljevali, z opravljeno pokoro za storjene grehe izprosila milosti.³⁸ Člani novo ustanovljene bratovščine pa so prejeli črni škapulir in podobico gorske Marije in vsak je moral na dan zmoliti sedem očenašov in zdravamarij v čast sedmerih Marijinih

³⁵ *Vera effigies Originaria et taumaturgae / Imaginis B: V: M: 7 Dolorum monte / doloroso penes Medipedium*. Prim. J. ŠAŠELJ 1938, str.180.

³⁶ Na spodnjem robu je obrazec za vpis datuma pristopa: “*Anno 17 (...) Mense (...) Die (...)*”. Prim. J. ŠAŠELJ 1938, str. 180.

³⁷ Med podobice Žalostne Matere božje na Gori se uvrščajo tudi upodobitve Marije s sedmimi meči v prsih, ki pridržuje na tleh ležečega Jezusa, kateremu angel poljublja desnico. Toda ta tip Pietà najbrž ne smemo uvrstiti med podobice cerkve na Gori, saj se ikonografsko jasno loči od češčene podobe v obravnavani cerkvi.

³⁸ Prim. A. ŽLOGAR 1881, str. 29.

Minorita Benvenuta Osimskega v atiki Jernejevega oltraja je v 40-tih letih 18. stol. naslikal Valentin Metzinger.

žalosti. Bratovščina je imela na Žalostni gori poleg svojih praznikov s podeljenimi odpustki še posebne odpustke na "mlado nedeljo", to je prvo nedeljo po mlaju. Ob smrti člana bratovščine so poslali njegovo podobico v Mokronog, da so mu na Gori zvonili. Člani bratovščine so pod vrhnjo obleko nosili črni, torej žalni škapulir; od tod tudi ime bratovščina črnega škapulirja. Pri ponovni ustanovitvi pobožnosti črnega škapulirja so serviti kot ugledni častilci te vrste Marijine pobožnosti imeli le vlogo potrditve, vodenje pa so, kot že leta 1735, zaupali mokronoškim duhovnikom. Za oživljeno bratovščino in potrebe oživljenih romanj je prišla prav leto prej natisnjena knjižica oziroma pobožno vodilo mokronoškega kaplana Petra Hicingerja "*Molitve per obifkovanji Svetih shteng*". Toda po župnijski kroniki sodeč bratovščina ni dolgo trajala, saj v kroniki o njej ne najdemo poročil.

Okoli leta 1735 je Franc Jelovšek poslikal obok prezbiterija. Osrednji prizor predstavlja legendarni dogodek, ko se je sedmim servitom prikazala Marija in jim izročila črni škapulir.

SVETE STOPNICE

Posebnost mokronoške božje poti so pod Marijino cerkvijo postavljene svete stopnice ali po romarsko "svete štenge" (it. *scala santa*, nem. *Heilige Stiege*). Posebnost so že zato, ker med nekaj sto romarskimi cerkvami na Slovenskem svete stopnice najdemo le pri sedmih cerkvah. Izmed sedmih primerkov - Sv. Rok nad Šmarjami pri Jelšah (1747), Sv. Jošt nad Kranjem (1751), Sv. Pankracij pri Slovenj Gradcu (1776), Mirenski grad pri Novi Gorici (1915, porušene), Nova Štifa na Dolenjskem (1780) in pri Sv. Križu nad Belimi vodami (1872) - so te na Gori stavbno in s sedemindvajsetimi pasijonskimi prizori tudi v ikonografskem smislu najpopolnejše.³⁹ Hkrati pa so poleg tistih nad Šmarjami tudi edine baročne prostostoječe, ostala stopnišča so namreč prislonjena k cerkvam. Poudariti pa moramo, da se glede števila svetih stopnic pri nas ta zvrst baročne pobožnosti lahko meri le z Bavarsko, kar daje slovenskemu prostoru glede tega posebno veljavo.⁴⁰

Vsi primerki svetih stopnic pri nas so po velikosti mnogo skromnejši posnetki Svetih stopnic, **Scala santa**, ki so v bližini Lateranske bazilike v Rimu in kot poseben prostor prizidane k papeški kapeli Svetih relikvij (*Sancta sanctorum*). Zanje velja legendarno izročilo, da jih je iz Jeruzalema v Rim prinesla sv. Helena († 330), mati cesarja Konstantina. Toda o teh Svetih stopnicah so prvi zapisi šele iz sredine 15. stoletja. Gre za 28 stopnic iz belega marmorja, ki naj bi bile v Pilatovi hiši v Jeruzalemu in po njih je torej hodil Jezus, ko so ga gnali pred Pilata in ga nato odvedli na Kalvarijo in je tako s svojimi stopinjami in krvjo zaznamoval te stopnice. Veljajo za izjemno relikvijo in zato se po njih verniki med molitvijo vzpenjajo le po kolenih. Rimske svete stopnice sodijo od 15. stoletja med najpomembnejše cilje romarjev, ki obiskujejo Rim in dolgo časa so bile edine. Za pobožno obiskovanje teh stopnic je papež podelil odpustke za vsak dan - devet let za vsako stopnico, da so si lahko z njimi ljudje skrajšali bivanje v vicah.

Ob predhodnih posameznih, predvsem samostanskih primerkih so se šele v drugi polovici 17. stoletja začeli množiti posnetki in v 18. stoletju je število svetih stopnic doseglo največji razmah. Gre torej za značilno baročno pobožnost, razširjeno v katoliškem delu Evrope. Toda gradnja posnetka rimskih svetih stopnic ni bila tako enostavna. Če so kje želeli postaviti božji grob, kalvarijo ali postaje križevega pota, je zadostovalo že dovoljenje lokalni cerkvenih oblasti, škofa ali frančiškanskega predstoj-

³⁹ Svete stopnice so bile tudi na dvorišču samostana klaris v Gorici. Toda zaradi strogo zaprtega reda so bile dostopne le redovnicam in tako brez vpliva na okolje. Uničene so bile med prvo svetovno vojno leta 1915, prim. R. M. COS-SAR, *Storia dell' arte e dell' artigianato in Gorizia*, Pordenone 1948, str. 123.

⁴⁰ Zanimivo, da svetih stopnic za ljudsko rabo ni ne na Hrvaškem in Madžarskem kot tudi ne v sosednjih pokrajinah Italije (Goriška in Furlanija) in na avstrijskem Koroškem. Na Štajerskem pa so le v Gradcu na Kalvariji in bližnji Sv. Radegundi.

Upodobitev Ane, ki uči Marijo brati, je bila v baroku pogosta. Podobo v atiki Jožefovega oltarja je v 40-tih letih 18. stol. naslikal Valentin Metzinger.

nika. Za postavitev svetih stopnic pa se je moralo ob priporočilih in zagotovilih lokalnih cerkvenih oblasti izprositi dovoljenje še v Rimu, kar pa pogosto ni bilo lahko. Znan je primer prizadevnega duhovnika Simona Vačavnika, ki se je moral dvakrat napotiti v Rim, da je od papeža dobil dovoljenje za gradnjo svetih stopnic pri Sv. Joštu nad Kranjem in k dovoljenju je praviloma sodila tudi papeževa podelitev odpustkov, ki so tu veljali le za določene dni v letu.⁴¹

Podobne organizacijske potrebe so bile gotovo opravljene tudi za **nastanek svetih stopnic na Gori**, a o tem ni znanega ničesar. Edini znani odpustek je bil zanje podeljen

⁴¹ Prim. A. ŽLOGAR 1881, str. 13-14; M. MIKLAVČIČ 1996, str. 42.

Ko smo v vhodni veži "svetih šteng", je pred nami 28 stopnic iz črnega kamna. Najbrž se vsakemu zastavi vprašanje, koliko upov in priprošenj je bilo na kolenih ponesenih tja gor do božjega groba.

1. februarja 1881 in se je verniku omogočilo, da lahko trikrat na leto prejme popolni odpustek, če se po prejetih svetih zakramentih kleče vzpne po svetih stopnicah in medtem "moli za edinost krščanskih vladarjev, zatrtje krivovercev, spreobrnjenje grešnikov in povišanje sv. Cerkve, prejme popolni odpustek ravno tako, kot če bi obiskal Svete stopnice v Rimu". Še konec 19. stoletja se je na oltarju nad božjim grobom vsak petek brala maša in oltar je imel svoj privilegij.

Nastanek svetih stopnic na Gori je vezan na legendarno izročilo in samo na en napis, ki nam pa sporoča le letnico njihovega nastanka. To je latinski napis, vklesan na vratni prekladi vhodnih vrat, in spodbuja, da "kateri se želite dvigniti v nebeške višave, vzpenjajte se pobožno po teh stopnicah" (*QVI CVpItIs In aLtos asCenDere CaeLos, / per Istas saCras ple sCanDIte sCaLas*). Kronogram, seštevek velikih črk, nam da letnico 1767, s čimer je sporočeno leto izgradnje svetih stopnic; nič pa ne izvemo o graditelju oz. ustanovniku in njegovem namenu. Nastale so v času dolgega župnikovanja Nikolaja Grudna in njemu bi kazalo pripisati pomembne zasluge za nastanek teh stopnic.⁴² O tem pomembnem objektu molči tudi župnijska kronika. Tako je nastanek svetih stopnic povezan le z zgodbo, o kateri prvi poroča Peter Hicinger, sklicujoč se na kroniko Michelangela I. barona Zoisa v graščini Zavrh v Dolah pri Litiji.⁴³ Zaslužen za nastanek svetih stopnic naj bi bil Mokronožan J. Lukman, po drugih pa Jernej Grošelj, po domače Lokov Jernej iz mirnske fare. Že začetek zgodbe je zapleten. Jernej Grošelj je po svojih trgovskih opravkih ali kot kapitan Zoisove trgovske ladje 28. oktobra 1755 priplul pred Almerio v Andaluziji na Španskem in ravno takrat se je razbesnel vihar, ki bi ga verjetno pokončal, če njegov spremljevalec Martin Strombelj ne bi vrgel vrvi na kamniti privez. Mornarji na ladji so potegnili vrv in zavpili: "Marija na Žalostni gori češčena, pomagaj nam ti!" In ladja je varno pristala. Tako legenda. Obljuba pa dela dolg in kos mornarske vrvi naj bi rešena trgovca prinesla na Goro, kjer še danes visi na steni blizu oltarja. Res, da ima ta vrv zaobljubni pomen Materi božji, vendar ni jasno, zakaj ni shranjena na svetih stopnicah, če naj bi te nastale v zahvalo na čudežno rešitev.

Svete stopnice so na jugovzhodnem pobočju Gore in le nekaj korakov pod cerkvijo. **Stavbenik** je zanje izrabil za gradnjo ugodno padajoči teren in dvakrat zalomljen profil stavbe že na zunaj opozarja, da gre za več prostorskih enot. Svete stopnice so na zunaj razčlenjene le s polkrožnimi odprtini in dvema portaloma. Posebej je poudarjena pilastrska fasada z vhodnim portalom. Nad njim je loža s tremi lesenimi poslikanimi skulpturami skoraj naravne velikosti: trpeči Jezus med Pilatom in mučiteljem; gre za evangeljski prizor Glej človek! (*Ecce homo!*). Podobno skupino srečamo tudi na svetih stopnicah pri Sv. Joštu nad Kranjem. Fasadni del vhodne veže je bil prvotno

⁴² Od leta 1754, ko je bil še župnik v Pišecah, je bil član ugledne bratovščine sv. Mihaela v Mengšu. Prim. *Zgodovinski zbornik, priloga Ljubljanskemu škofijskemu listu*, 8, Ljubljana 1895, str. 447. Gruden je bil župnik v Mokronogu v letih 1757-76.

⁴³ Na to Hicingerjevo besedilo se sklicuje le A. ŽLOGAR 1881, str. 25, toda vira na navaja.

Desni slavoločni oltar sv. Jožefa je nastal v 40-tih letih 18. stol. Na levi je kip evangelista, na desni pa sv. Zaharije. Osrednje mesto zavzema Jožef z detetom, v atiki pa je Ana z Marijo. Obe podobi je naslikal Valentin Metzinger.

zaključen z nizko piramidasto streho, kar je lepo vidno na litografski podobi Mokronoga, objavljeni v mapi vedut Jožefa Wagnerja, *Malerische Ansichten aus Krain* (1842-48). Najbrž so bile svete stopnice po sto letih potrebne temeljitega popravila, zato je Janez Kastelic, ki je bil tu za župnika od leta 1861 do smrti 1869, za popravilo stopnic v oporoki volil 2400 goldinarjev. Njegov naslednik Mihael Vindišar je oporoko rajnega predhodnika izpolnil 1872, torej v letu po potresu, ki je 2. decembra 1871 strelsel Mokronog in okolico.⁴⁴ Na svetih stopnicah so popravili ostrešje, zamenjali kritino, obnovili fasado in nad oltarjem odstranili stolpič s čebulasto streho, kajti nasledil ga je čokat zvonik, ki je zrasel na spodnjem delu, na mestu piramidaste strehe nad vhodnim pročeljem. Usodnejši pa je bil poseg leta 1901, ko so baročni oltar s skupino križanja zamenjali z današnjo in hkrati za oltarjem naslikali panoramo Jeruzalema. S tem so baročno slikovito pripoved v zaključnem delu precej okrnili. Toda svete stopnice so tudi takšne, kakršne doživljamo danes, še vedno dragocen spomenik baročnega časa.

Ko na spodnjem delu vstopimo skozi vhodni portal, smo se znašli v skoraj kvadratni veži, obokani s potlačeno kupolo. Iz veže sledi najpomembnejši del stavbe, to je banjasto obokan hodnik z 28 stopnicami iz črnega kamna in v vsako so vdelane relikvije svetnikov, prekrite z medeninastimi ploščicami. Na obeh straneh stopnišča poteka zgoraj profilirana obloga iz kamnitih plošč za oporo romarjem, ko se kleče vzpenjajo proti božjemu grobu. Stopnicam sledi prostorski predah oz. predprostor, ki je od kapele božjega groba ločen s kovano ograjo; oba sta obokana s potlačeno kupolo.

Vhodni predprostor je namenjen pobožni pripravi na pot po stopnicah. Vernik poklekne pred prvo stopnico, se prekriža in moli - priporoča se očenaš, češčenamarija in desetka rožnega venca. Zatem poljubi vsako stopnico posebej. In šele na zadnji, osemindvajseti stopnici prosi za odpustke. Na tem, za romarje svetem kraju se je zmeraj skrbelo za red in čistočo. Ob velikih shodih so bili zato tu nastavljeni redarji "vižarji", da so skrbeli za nemoteno opravljanje pobožnosti in da se je tudi kaj denarja v pušice nabralo.

Vso **notranjščino svetih stopnic je poslikal Anton Postl**, slikar iz bližnjega Šentruperta.⁴⁵ Ker ni podpisan, so freske sprva pripisovali Francu Jelovšku, ki je slikal v cerkvi na Gori, oziroma njegovi delavnici ali kar njegovemu sinu Andreju.⁴⁶ Leta 1970 jih je Antonu Postlu prepričljivo pripisal Ivan Komelj. Freske so najbrž nastale že v letu

⁴⁴ Prim. Ivan ŠAŠELJ, Zemeljski potres v Mokronogu, v: *Izvestja*, 5, 1895, str. 127-128. Pisec poroča, da je potres prizadejal samo Mokronog in da se je v letu dni po tem zvrstilo še 36 krepkih in 100 šibkih sunkov. Posebne škode pa ni povzročil. Le župnijsko cerkev je razmajal, tako da se nekaj tednov v njej ni maševalo, medtem ko se cerkvi na Gori ni zgodilo ničesar.

⁴⁵ Anton Postl, podatki o rojstvu in smrti niso znani. Deloval od okr. 1765 do konca stoletja. Kot prišlek se je leta 1769 poročil v Šentrupertu. Oče slikarja, organista in učitelja Andreja. Kot značilen predstavnik podeželskega baroka je slikal freske, oljne podobe, polihromiral oltarje, skratka v njegovi delavnici v Šentrupertu je v drugi pol. 18. stoletja delovala doslej edina ugotovljena podobarska delavnica na Dolenjskem. Ugotovljenih je nad 110 del in vsa so nastala na območju Dolenjske, glej razstavniki katalog F. ŠERBELJ 1997.

⁴⁶ Prim. S. MIKUŽ 1940, str. 23.

izgradnje svetih stopnic 1767, kajti brez slikarij bi bile za romarja skoraj "neuporabne". Tako nedorečene pa bi le stežka služile svojemu namenu, saj podobe romarju do podrobnosti in živopisno razlagajo vse Zveličarjevo trpljenje; priče smo baročnemu gledališču pasijonskega žanra.

Freske so zgodnje in hkrati najobsežnejše ter najboljše Postlovo delo. Seveda pa je bil slikar le izvrševalec skrbno sestavljenega programa prizorov, ki ga je posebej za to gotovo sestavil izobraženi duhovnik. Postl je poslikal vse štiri prostorske enote: vhodno vežo, stopnišče, predprostor in kapelo božjega groba. Tako se ta cikel prizorov Jezusovega trpljenja uvršča med pomembne baročne ikonografske celote pasijonske likovne izpovedi pri nas.

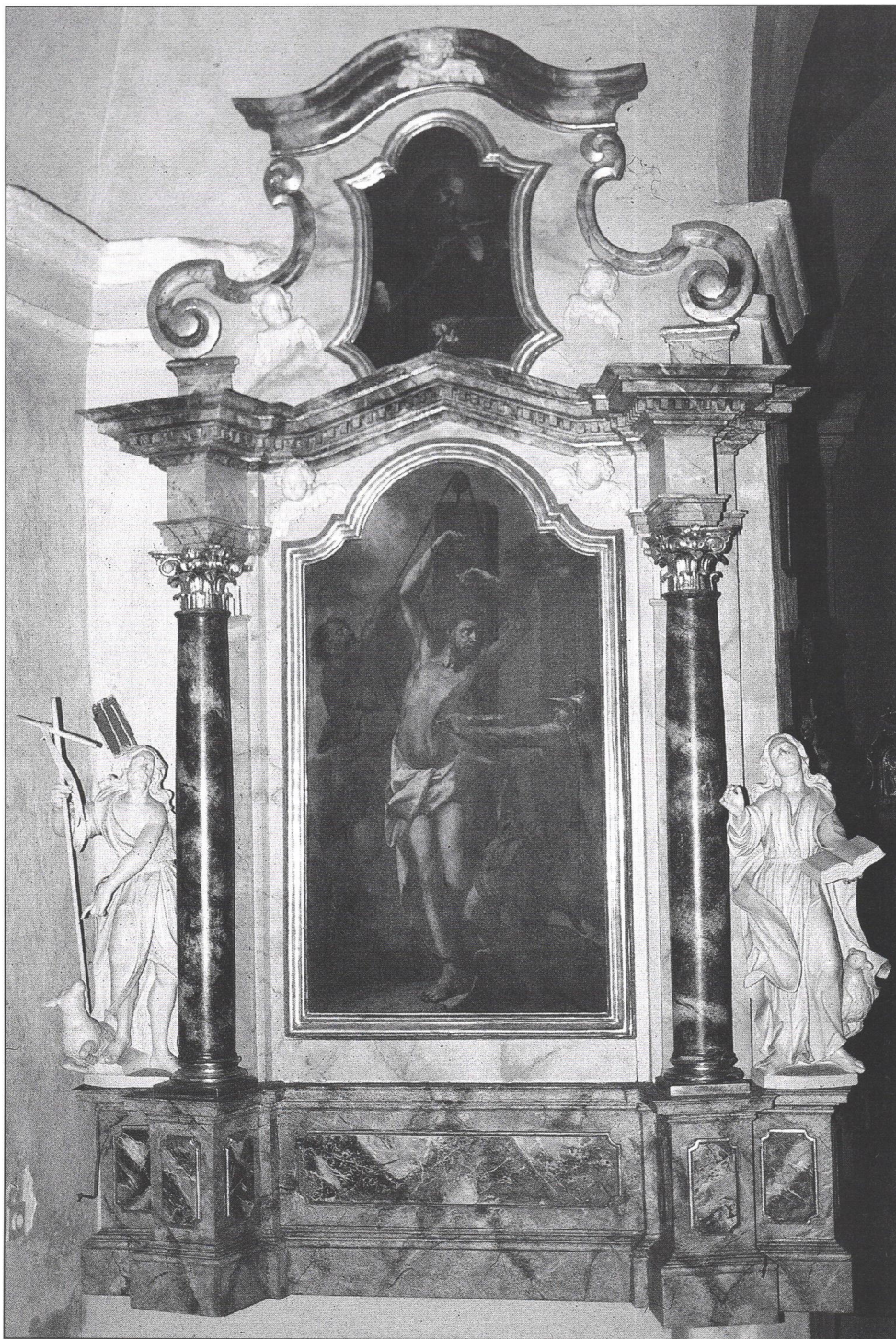
Pasijonski cikel se začne že v vhodni veži. Na levi steni je Jezusovo slovo od matere, ki med upodobitvami velja za dokaj redek motiv in Postl ga je ponovil še na svetih stopnicah v Novi Štifti.⁴⁷ Na nasprotni steni je Zadnja večerja in v luneti nad vrati Jezus na vrtu Getsemani. Vsa kupola vhodne veže pa je poslikana z obsežno upodobitvijo Jezusa primejo. Na oboku stopnišča je osem pravokotnih prizorov, ki si sledijo po dva in dva, zgodba pa teče v ritmu leva, desna, leva: Peter z dvignjenimi rokami zataji svojega učitelja, Jezusa privedejo pred velikega duhovnika Ano, Judje tožijo Jezusa Pilatu, Jezusa odvedejo izpred kralja Heroda, Bičanje, Jezusa s trnjem kronajo in zasramujejo, Jezusa odvedejo izpred Pilata, ki si umiva roke, ter Jezus pade pod križem. Na levem ostenju stopnišča so v poglobljenih poljih, začeni od spodaj, naslikani angel z lučjo, angel z bičem in stebrom, angel s kladivom, kleščami in žebli ter angel s križem, gobo in sulico. Na desni od spodaj navzgor pa so angel z vrvjo, angel s šibami, angel s trnovo krono in trstom ter angel z Veronikinim prtom.⁴⁸ V prostoru pred kapelo je na oboku obsežna upodobitev Pribijanje na križ, na steni nasproti vrat pa slabo ohranjeno Snemanje s križa.⁴⁹ V kapeli božjega groba, kjer je že vse dopolnjeno, je na oboku Vstajenje, v štirih zaklinkih (pendentivih) plitve kupole pa si z desne sledijo prizori Žene ob praznem grobu, Ne dotikaj se me! (*Noli me tangere!*), Jezus se prikaže nejevernemu Tomažu in Jezus z učencema na poti v Emavs.

Glede na premišljeno razporeditev prizorov je vhodna veža prostor zbranosti in duhovne priprave. Zatem se je romar po kolenih povzpел po stopnicah. Na vsaki stopnici je poljubljal v črni kamen vdelane relikvije in se ob prizorih na stropu poglobljal v premišljevanje Zveličarjevega trpljenja. Najbližji pa so mu bili na stenah stopnišča slikovito upodobljeni klečeči in jokajoči angeli z orodji trpljenja, ki jih obiskovalcu su-

⁴⁷ Med freskami omenimo še baročno upodobitev Jezusovega slovesa od matere, a starejšo od Postlove, v kripti kapitelske cerkve v Novem mestu.

⁴⁸ Za idealizirano Jezusovo podobo na Veronikinem prtju se naivno misli, da gre za slikarjevo lastno podobo, kar pa je po likovni in ikonografski plati povsem nesprejemljivo. Poleg tega pa bi takšno slikarjevo samoljubje v tem okolju veljalo za bogoskrunstvo in kaj takega Postl, ki so se mu pasijonski prizori gotovo globoko vtisnili v srce in dušo, gotovo ne bi zagrešil.

⁴⁹ Ta prizor se v literaturi imenuje tudi Polaganje v grob, kar pa je treba korigirati, saj se odvija pod križem.

Levi slavoločni oltar sv. Jerneja je nastal v 40-letih 18. stol. Na levi je kip sv. Janeza Krstnika, na desni sv. Janeza Evangelista. Osrednje mesto zavzema podoba krutega mučenja sv. Jerneja, v atiki pa je minoritski menih Benvenuto Osimski. Obe je naslikal Valentin Metzinger.

“*Ecce homo!*”, skupina poslikanih lesenih figur je nameščena na pročelju svetih stopnic.

gestivno kažejo. Na vrhu stopnic, v predprostoru oziroma pred kapelo si romar pretegne utrujena kolena in si na stropu ogleda obsežen prizor Jezusovega pribijanja na križ, na desni steni pa sklepno dejanje Snemanje s križa, medtem ko Križanje predstavlja kiparska skupina, postavljena nad samim božjim grobom. Zadnji prizor odrešenjske drame je ilustriran v sami kapeli božjega groba, kjer je na stropu Vstajenje, ta osrednji dogodek krščanskega verovanja pa kot priče potrjujejo štirje prizori v zaklinkih. Iz tega je razvidno, kako je bil cikel preudarno zastavljen kot baročni teater, ki naj vernika na pretresljiv način pospremi skozi Jezusovo trpljenje pred grob, kjer se pripoved konča z vstajenjem njegovega Odrešenika.

Edine tako poslikane stopnice na Slovenskem pa baročnemu romarju niso predstavljale nekaj posebnega, kajti pasijonskih prizorov je lahko videl povsod naokoli - po številnih cerkvah, na kalvarijah in postajah križevih potov, največkrat pa v živo in v tem primeru je to najbolj zanimivo. Podobe na svetih stopnicah namreč v mnogočem spominjajo na pasijonske sprevede, ki so jih ljudje lahko videli in pretreseni občudovali po raznih mestih domače dežele Kranjske. Lahko bi rekli, da nam je Postl v svojem značilno poljudnem in slikovitem pripovednem načinu v sliki ohranil živi baročni pasijon, kar daje tem stopnicam še posebno kulturnozgodovinsko privlačnost. To, kar zapisana dediščina ne more pričarati, je impresivno ilustriral Anton Postl, kateremu so se scene s pasijonskimi procesijami gotovo globoko vtisnile v srce in dušo. Nikjer drugje se Postl ni tako razgovoril. Večji prizori so prave odrske scene, kjer nastopa množica figur in je vse v dinamičnem gibanju. Pokrajina je bujno naslikana in prizorišča, kjer je potekal proces proti Jezusu, dopolnjuje bogato razčlenjena arhitektura z obilo zas-torov.

Svete stopnice so bile zgrajene leta 1767, pogled z jugozahodne strani.

V hvaležen spomin še povejmo, da je freske leta 1970 restavriral Izidor Mole.⁵⁰ Poseg je bil potreben predvsem v pritličnih partijah, kjer je bilo že nekaj restavratorskih posegov, medtem ko so freske višje in na obokih dobro ohranjene. Moteče so le počrnele površine na figurah oziroma povsod tam, kjer je Postl slikal s cinobrom, ki je sčasoma oksidiral v črne madeže.

Božji grob nad Slepškom. Ker se obisk svetih stopnic konča pri oltarju božjega groba, omenimo še eno, a ne dovolj pojasnjeno zanimivost. Vrh prvega hribčka zahodno od Gore, nad vasjo Slepšek, se v ljudskem izročilu imenuje Božji grob, a ta toponim je skoraj že pozabljen in niti ni vnešen v geografske karte. V kroniki piše, da je bila na griču cerkvice sv. Lovrenca "čista podoba božjega groba v Jeruzalemu" in cerkev naj bi bila podobna romanski kostnici v Gorenjem Mokronogu.⁵¹ Zvon s te cerkvice, im. "Lovrenček", je bil v zvoniku sv. Martina v Slepšku, a ga je vzela prva svetovna vojna. Cerkev je morala biti že dolgo časa v ruševinah, saj se v popisu cerkvenih dragocenosti na Kranjskem leta 1526 ne omenja. Okrog leta 1906 so bile ruševine še komaj opazne, a po Wagnerjevi upodobitvi Mokronoga so bile sredi 19. stoletja ruševine cerkve kot srednjeveški stolp še dobro vidne. Okrog leta 1897 so pastirji med ruševinami našli prenosni oltarček (portatile). Vdelan božji grobek je odprl župnik Janez Virant in notri je bila srebrna ploščica s stiškim grbom. Zato so ga na prošnjo stiških menihov njim podarili.

⁵⁰ Izidor Mole (1927 - 1998), akademski slikar, predvsem pa znan kot restavrator, ki se je vse življenje posvečal restavriranju naše slikarske dediščine.

⁵¹Prim. Pozabljeno svetišče (-lj.), v: *Slovenec*, 22. jan. 1889.

KAPELE MARIJINIH ŽALOSTI

Morda so jih postavili leta 1844, ko so oživili pobožnost svetih stopnic, gotovo pa so že stale v štiridesetih letih, kajti na Wagnerjevi upodobitvi Mokoronoga so lepo vidne. Leta 1865 jih je po Führichovih predlogah poslikal kamniški slikar Matija Koželj⁵² in hkrati je z arhitekturno dekoracijo obogatil tudi pročelja kapel. Freske so kmalu začele bledeti in 1894 jih je po naročilu župnika Janeza Viranta na novo naslikal Matija Bradaška iz Kranja.⁵³ Sedanje podobe je v letih 1969 do 1972 na plošče iz lehnjaka v tempera tehniki naslikal Izidor Mole. Če začnemo spodaj pri prvi kapeli, si postaje sledijo v naslednjem redu: Predstavitev v templju (Simeonova napoved), Beg v Egipt, Izgubljeni 12-leten Jezus (v templju), Marija sreča Jezusa s križem, Križanje, Snemanje

Marija izroča škapulir, detalj Jelovškove freske na temenu prezbiterija.

⁵² Matija Koželj (Vesca, 1842 - Kamnik, 1917). Od leta 1865 je živel v Kamiku, kjer je imel slikarsko delavnico. Sodi med predstavnike poznonazarenske smeri. Slikal je predvsem za cerkve na Gorenjskem in Dolenjskem. Oče slikarjev Antona in Maksa, prim. razstavniki katalog A. ŽIGON, B. ROVŠNIK 1986.

⁵³ Matija Bradaška (Lučine, 1852 - Kranj, 1915). Učil se je v podobarski delavnici Š. Šubica. Od 1874 imel v Kranju slikarsko delavnico. Velja za predstavnika poznonazarenske smeri na Kranjskem, prim. A. ŽIGON 1982, str. 66, 74, 85.

Beg v Egipt je v prezbitteriju naslikal Fran Jelovšek.

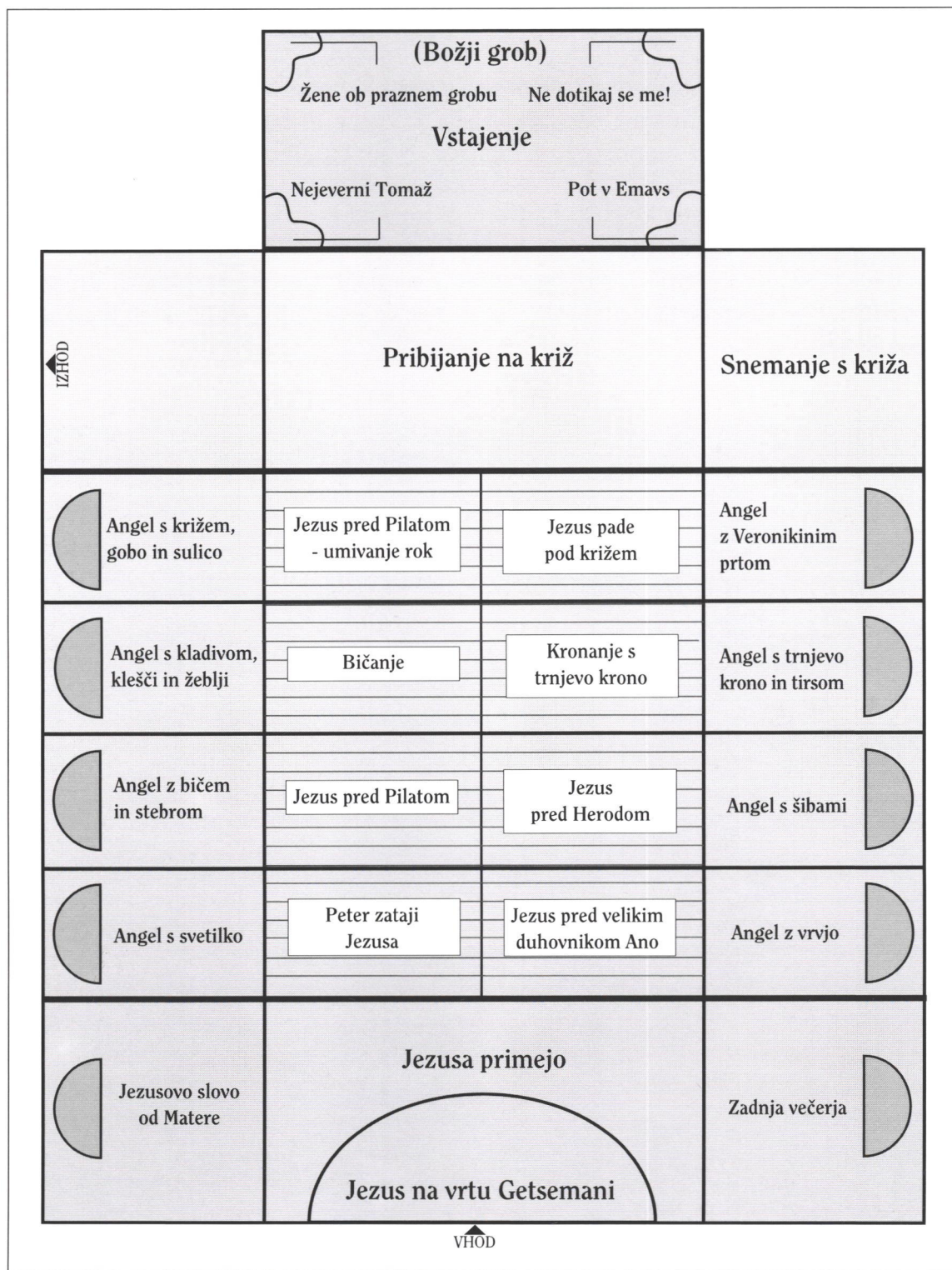
Dvanajst letni Jezus v templju, eden od prizorov na Jelovškovih freskah v prezbitteriju.

s križa (*Pietà*) in Polaganje v grob. Prvih pet prizorov je v kapelichah, zadnja dva pa sta naslikana na zunanjščino svetih stopnic, s čimer se sedem Marijinih žalosti izteče v Jezusov pasijon. Tako so kapelice kažipot pobožnosti k svetim stopnicam in ko jih še ni bilo, je pot na Goro usmerjala baročna kapela Žalostne Matere božje na vznožju pri mežnariji oziroma blizu župnijskega kompleksa. Najbrž je starejša od svetih stopnic in je skupaj z ono pri pokopališču in z danes porušeno v trgu (na odcepu za Goro) sodila k etapnim točkam pohoda k Mariji na Goro. V kapelici je še konec prejšnjega stoletja stala velika skulptura Žalostne Matere božje. Danes je vidna le slabo ohranjena freska *Z mečem prebodena Marija z mrtvim Sinom v naročju*. Ob njej so romarji in bolni. Levo zadaj je še viden Jeruzalem in po tem, kar se da razbrati, sodimo da jo je naslikal Anton Postl.

Angele z orodji Jezusovega trpljenja je naslikal Franc Jelovšek v pasijonskem ciklu v prezbiteriju.

Žalostna gora, shema poslikave svetih stopnic.

SHODI IN ROMARSKÉ POBOŽNOSTI

Zanimivo je, da je že od nekdaj pri Marijini cerkvi največji shod na nedeljo pred praznikom sv. Jerneja (24. avgusta), ki se je po drugi svetovni vojni prestavil na soboto. Pomislili bi, da so pri izbiri tega datuma imeli svoj delež mokronoški usnjarji, ki so bili že davno pred cerkvijo združeni v močno bratovščino. Usnjarski ceh se je res navadno zapisal "s kože djanemu apostolu" sv. Jerneju. Za mokronoški ceh usnjarjev vemo, da je imel svoje mesto v župnijski cerkvi in to pri oltarju sv. Barbare. Na Jernejevo pa tudi ni padel eden od štirih letnih sejmov, ki jih je Mokronožanom potrdila že cesarica Marija Terezija, namreč na sv. Simona in Jude (24. marca), na farnega zavetnika sv. Egidija (1. septembra.), na tiho soboto in v adventu.

Ni naključje, da je bil sredi poletja na Jernejevo najprimernejši čas za romanja, kajti pobožnosti, povezane z Žalostno Materjo božjo, so na pomlad ali v jesen, ko je veliko dela in tudi vreme ni primerno za daljša romanja. To "naključje" bi si lahko razložili tudi s tem, da je datum povezan s spominom posvetitve cerkve, a leto tega dogodka se je že zdavnaj pozabilo. Jernejevo je bilo poleg praznika Matere božje še v prejšnjem stoletju najpomembnejši praznik. Anton Žlogar je 1881 zapisal: "O sv. Jerneju se zbere na tisoče romarjev, vsa dolenska stran je tu zastopana, mnogo jih pride iz slovenskega Štajerskega, iz Hrvaškega, Belokranjskega,⁵⁴ Kočevskega, iz Vlaškega zedinjenih gerških katoličanov, ki Bogorodico močno časte".⁵⁵ Belokranjci so zaradi noše pri domačinih vzbujali posebno pozornost. Nosili so široke bele hlače in belo srajco, zategnjeno s črnim pasom, na glavi pa črn klobuk. Več je bilo žensk, ki so imele široka bela krila in črne pasove ter nazaj povezane rute. S sabo so imele še dodatno obleko, da so se lahko tu preoblekle.

Da je bilo Jernejevo zares velik praznik, potrjujejo zapisi v župnijski kroniki: 1909 je bilo samo obhajanih 1700 ljudi, "toliko, da še nikoli", in leta 1917 je šlo k obhajilu 1800 ljudi, predvsem Dolenjcev, saj zaradi vojnih razmer drugi niso dobili potnih dovoljenj.

Drugi shod je bil mesec po Jernejevem, na nedeljo po godu Žalostne Matere božje (15. septembra) in se je imenoval "Porcijunkula" ali "septembrski shod". Sicer pa so bile skozi cerkveno leto tu maše vsako nedeljo ob 8. in 10. uri.

Jernejevo je bil za Mokronožane gotovo velik praznik, ki se je začel v soboto s tržnim sejmom. Ob teh shodih so seveda prišli na svoj račun številni domači gostilničarji in

⁵⁴ Zanimivo je, da je pri Treh farah v Beli krajini (vas Rosalnice), kjer so skupaj tri cerkve: Lurške Marije (bivša Jernejeva in do 1461 župnijska cerkev), Glej človek (*Ecce homo!*) in Žalostne Matere božje že od nekdaj shod na Jernejevo nedeljo.

⁵⁵ Mišljeni so unijati oz. skupnost grškokatoliške Cerkve na območju Žumberaka in Bele krajine. Gre pa za potomce uskokov, ki so ohranili vzhodno bogoslužje in združeni z rimskokatoliško cerkvijo priznavajo papeža za svojega vrhovnega cerkvenega poglavarja.

Levo od glavnega vhoda v cerkev je Jelovšek kot podobo nad oltarjem na omet naslikal bolnega servita sv Peregrina, h kateremu se sklanja Križani.

Starodavna lipa pri župnišču s kamnito mizo iz 1717 še danes kot obcestno znamenje usmerja naprej na Goro.

Polaganje v grob je Jelovšek upodobil v prezbiteriju.

kramarji. Prežihov Voranc pravi, da se je na tratah pred cerkvijo kar trlo ljudstva; bilo jih je kakih pet tisoč. Pred cerkvijo so mokronoški oštirji razpeli stojnice in tu se je kuhalo, peklo, jedlo in pilo. V opisu romanja na Žalostno goro leta 1870 pa romarjem Janez Trdina ni bil naklonjen in tudi do domačinov ni bil nič kaj prizanesljiv, saj jih je imenoval Mokronajzarje in "vinske ferderbarje", torej pijance, ki da slovijo kot največji preklinjalci.

Na Žalostno goro so romarji prišli že v petek dopoldne. Ko so zagledali cerkev, so predvsem ženske kar na cesti pokleknile in molile. Skupine je sprejel župnik s križem in skupaj so se napotili v cerkev. Prenočili so v cerkvi, po okoliških kozolcih ali kar na prostem. V soboto so zgodaj odšli na 4 do 5 ur oddaljeni Zaplaz ter se še isti dan vrnili. Že v soboto zjutraj in ob 10. uri je bila v trgu maša z blagoslovom. Ob treh popoldne pa je bila procesija h kapelam Marijinih žalosti, kamor so ponesli tudi oblečeno podobo škapulirske Marije, ki so jo ob drugih dneh hranili v Marijini cerkvi na levi oziroma

Angel z rožnim vencem in škapulirjem, F. Jelovšek.

ženski strani. Ob vsaki kapeli je duhovnik zbranim razložil pomen posamezne postaje in sledile so molitve. Ob petih popoldne sta bili na Gori hkrati dve pridigi, za tiste v cerkvi in z lope za one pred cerkvijo. V nedeljo so se maše začele že zjutraj, ob štirih popoldne pa sta bili ponovno hkrati dve pridigi z mašo tako, da so za vernike na planem v lopi pred zvonikom namestili prenosni oltarček (portatile). Med temi slovesnostmi se je zvonilo in pritrkavalo oziroma klenkalo. Pred tem so klenkarji preizkušali in skrbno pripravljali zvonove, da so potem lahko "laufali po lini".

Ko se je sobotni dan prevesil v mrak, so se romarji na Gori udeležili posebnega spreveda, imenovanega "**vrtec**".⁵⁶ Prvi je o njem poročal 1870. leta Janez Trdina. Poznal je dva takšna spreveda - pri Žalostni Materi božji in podobnega na Trški gori nad Novim mestom. Do te šege pa je bil kritičen, saj je v tem videl priložnost za pijančevanje in za vse kar temu sledi. O vrtecu je v izčrpni študiji pisal etnolog Mirko Ramovš (1977), ki je

⁵⁶ V današnjem besedišču nas beseda vrtec zbega, takrat pa je pomenila v vrste urejene skupine romarjev, ki so se z "vojvodom" na čelu vili sem ter tja in se tudi v krogu zavrteli.

Pogled proti pročelju svetih stopnic popotniku kar pospeši korak.

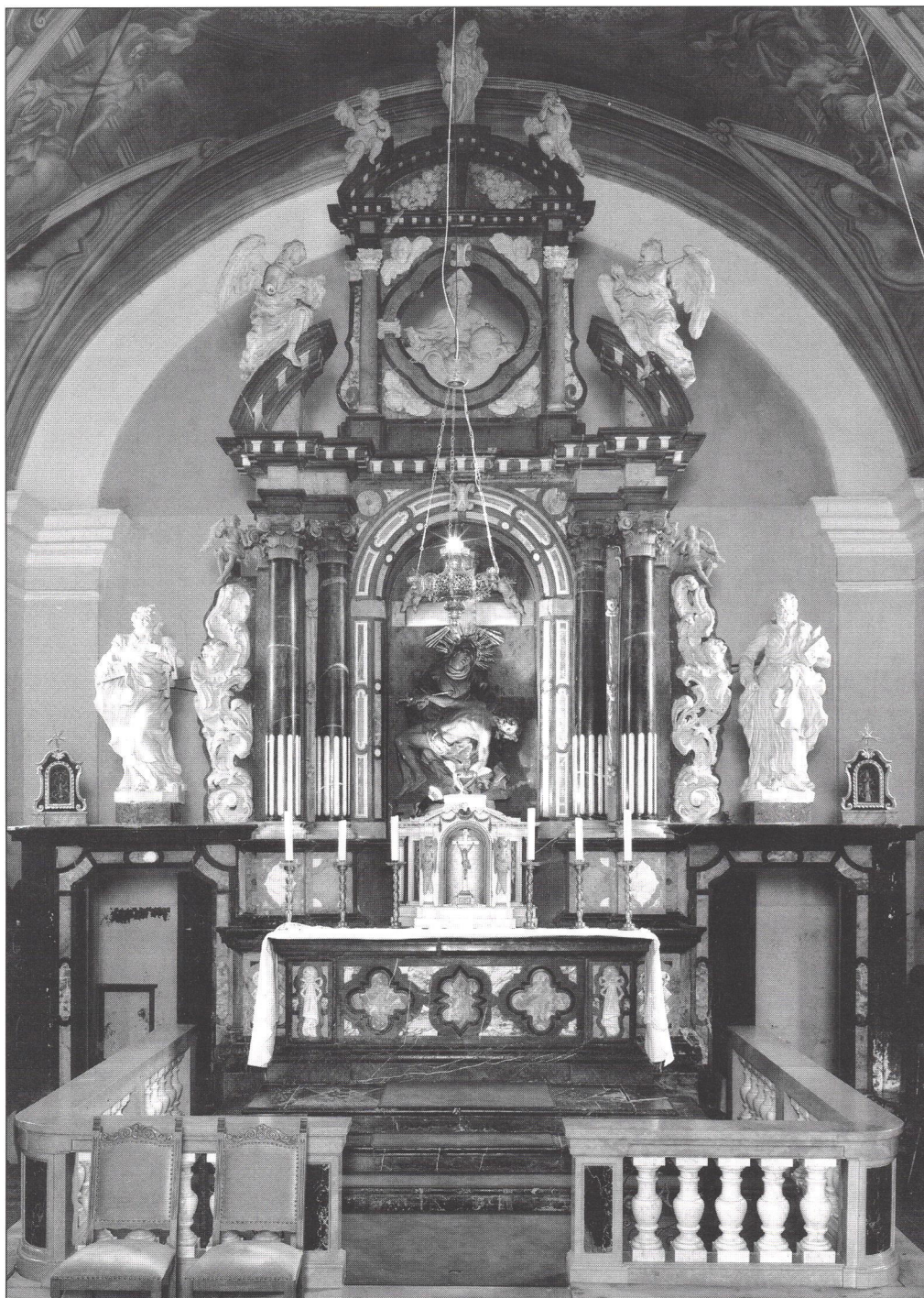

Pogled proti velikemu oltarju Žalostne Matere božje, cilju vsakega romarja ali v preteklost zagledanega obiskovalca.

to šego z eno manjšo izjemo našel le pri Marijinih cerkvah na Primskovem (Dolenjska), Ptujski gori, Sladki gori, potem na Trški gori pri Novem mestu ter na Zaplazu in Žalostni gori. Vrtec je povsod potekal na podoben način, pač glede na prostor, kakršen je bil na voljo. Nadalje ugotavlja, da je vrtec izrazito štajersko-dolenjska navada.

V mraku se je začel od cerkve navzdol pomikati sprevod, a se ga domačini večinoma niso udeležili, prišli so le malo pogledat, bolj iz "firbca". Vsak udeleženec je v rokah držal gorečo svečo in ker je mrak že padel, je bil prizor nadvse impresiven. Vrtca so se v večjem številu udeleževala le dekleta in žene, moški pa manj, in v vrtec so šli predvsem neporočeni. Moški so bili odkriti, dekleta pa so nosila iz svežega cvetja spletene venčke na glavah in šopke v rokah; Trdina poroča, da so imele na glavah vence iz trnja. Sprevod se je pomikal dalje mimo župnišča na nižje ležeči travnik, kjer se je napravilo več raznih zavojev in pentelj. Zbrane je kot po labirintu vodil vojvoda s križem v roki, zdaj na levo, zdaj na desno. Hipoma se je sukala večtisočglava množica in to je bil pravi živ žav z lučkami. Zatem so se v istem redu vrnili pred župnišče in še dolgo prepevali. Trdina pravi, da "Štajerci imajo s sabo človeka, ki jim naprej poje in moli litanije ali rožni venec in zatem še v cerkvi žebra in kroka celo noč".

Veliki marmorni oltar je kakovostno delo iz začetka 18. stoletja in je najbrž nastal v Ljubljani, kjer je bilo dovolj kamnoseških zmogljivosti za tovrstna naročila. V tronu je kip Pietà, ob straneh sta apostolska prvaka sv. Peter in Pavel, v atiki je podoba Boga Očeta, ob straneh sta angela, ki sta nekoč v rokah držala škapulirje. Na samem vrhu te "črno bele poezije" pa je angel z Veronikinim prtom.

Mogočno župnišče iz sredine 19. stoletja je nasledilo skromno domovanje župnika iz 20/30-tih let 18. stoletja.

Ramovš je opozoril, da je bila posebnost romarskega vrtca petje Marijinih pesmi, ki so jih prepevali ves čas, vendar ne vsi istih in tako je bilo petje tudi jezikovno mešano (Štajerci, Dolenjci, Hrvatje...). Le ob zaključku vrtca so vsi zapeli eno pesem in vrtec se je končal s pridigo, toda ne duhovnikov, ampak nadarjenih in izkušenih vojvod. Zatem so dekleta na oltar darovala svoje venčke. Potem so šli k počitku, kjer je pač kdo našel primeren prostor. Naslednji dan so se romarji poslovili. Slovo je bilo ganljivo - romarji so s presledki poklekali, vse dokler so še lahko videli cerkev. Nekateri so odšli domov, drugi pa k naslednji božjepotni cerkvi. Z Žalostne gore so poromali na Veselo Goro od tam na Brunk in ga v družbi s sv. Joštom in Neže zaključili na Kumu.

Mirko Ramovš je še opozoril, da je bilo igranje vrtca laičnega značaja in se ga duhovniki niso udeleževali. Tako njihova odsotnost in vodstvo človeka iz ljudstva opozarjata na ljudskost in veliko starost te šege. Vrtec je torej ostanek izročila, ki je bilo živo in razširjeno predvsem na Dolenjskem in vzhodnem Štajerskem, a je po drugi svetovni vojni zaradi različnih vzrokov, predvsem pa zaradi uradnih prepovedi romanj, povsem zamrl in se ga spominjajo samo še redki udeleženci.

“Dom” na Gori, 1927. Poleg gorske cerkve je stala nekdanja grajska klet, ki jo je baron Berg pri svojem odhodu iz Mokronoga odstopil cerkvi. V spodnjih prostorih so še v začetku tega stoletja posebno ob shodih točili, v gornjem delu pa je bila soba, v kateri je imelo izobraževalno društvo svoj oder. Leta 1922 so se lotili prezidave stavbe, 25. maja 1927 pa je bil z dvema novima sobama dom doizdan. Kulturno društveno življenje se je zlasti razcvetelo v času kaplanovanja Matije Tomca in dr. Ivana Ahčina (1924-27). 10. septembra 1943 so partizani dom zažgali.

Finžgarjeva *Razvalina življenja* je bila 26. decembra 1921 na Gori uprizorjena še v “starem domu”.

Mokronoški igralci so 26. aprila 1925 v domu na Gori odigrali igro Antona Medveda *Stari in mladi* v režiji Matije Tomca.

Temu romarskemu dogajanju dodajmo še **razpored boguslužja in shodov**, ki danes velja za Žalostno goro:

- petek pred cvetno nedeljo, ob 17. uri, maša na svetih stopnicah
- velika noč, ob 10. uri, začetek rednih nedeljskih maš
- 1. maj, shod ob sv. Jožefu, ob 10. uri, maša in začetek šmarnic
- nedelja v juniju, Mavrično srečanje "Otroci sreče, miru in ljubezni" ob zaključku šolskega in veroučnega leta
- 15. avgust, veliki šmaren, ob 10. uri, maša in obnovitev posvetitve slovenskega naroda Mariji
- Jernejev shod, sobota na ali pred godom, ob 20. uri, začetek pobožnosti ob prvi kapelici, od koder gre procesija z lučkami mimo postaj sedmih Marijinih žalosti v cerkev, potem slovesna maša, nato celonočno bedenje, v nedeljo pa so maše ob 7., 8. in 10. uri
- jesenski shod, sobota na ali po prazniku Žalostne Matere božje (15. 9.), začetek shoda ob 19. uri, nedelja po shodu žegnanje, sv. maše ob 7., 8. in 10. uri
- zadnja nedelja v septembru, zadnja redna maša na Žalostni gori - nato v župnijski cerkvi sv. Tilna v Mokronogu.

ŽUPNIŠČE

H kulturnozgodovinski podobi Žalostne gore sodita še župnišče in pokopališče. Prvo bivališče za duhovnike je stalo v trgu po letu 1649, ko je cerkev sv. Egidija, podružnica šentruperske prafare oz. župnije sv. Petra v Gorenjem Mokronogu, postala župnijska. Vikariat oziroma župnišče je bilo na trgu nasproti gostilne Pri lipi (pri Pleteršku). Kdaj se je preselilo na sedanje mesto, ni znano. Malo je verjetno, da bi se župnik umaknil sem po hudem požaru, ki je leta 1681 v celoti upepelil trško naselbino. To se je moralo zgoditi v prvih desetletjih 18. stoletja, za kar govorita darilni pismi za gradnjo iz let 1714 in 1728. Župnišče in kaplanija sta bila sprva ločena. Župnišče je bilo pritlično, skromno in brez kleti, s slamo krita kaplanija pa je stala nad mežnarijo. Šele leta 1846 je župnišče preuredil župnik Jožef Kos, ga podkletil in dvignil za eno nadstropje. Pridobljeno je bilo veliko novega prostora, da so lahko odslej župnik in kaplani živeli pod isto streho. Župnik Jožef Jarc je pri župnišču uredil vrt in izboljšal pot na Goro. Leta 1862 so popravili še mežnarijo in gospodarska poslopja.

Mokronoška razglednica izpred leta 1903.

V letu svojega odhoda za kaplana k sv. Petru v Ljubljano (1927) je dr. Ivan Ahčin režiral gledališko priredbo Sienkiewiczzevega romana *Quo vadis?* Mokronoški igralci so jo na gorskem odru odigrali 30. januarja in 6. februarja.

Pozdrav iz Mokronoga - Gruss aus Nassenfuss

Mokronoška razglednica iz 1905.

POKOPALIŠČE

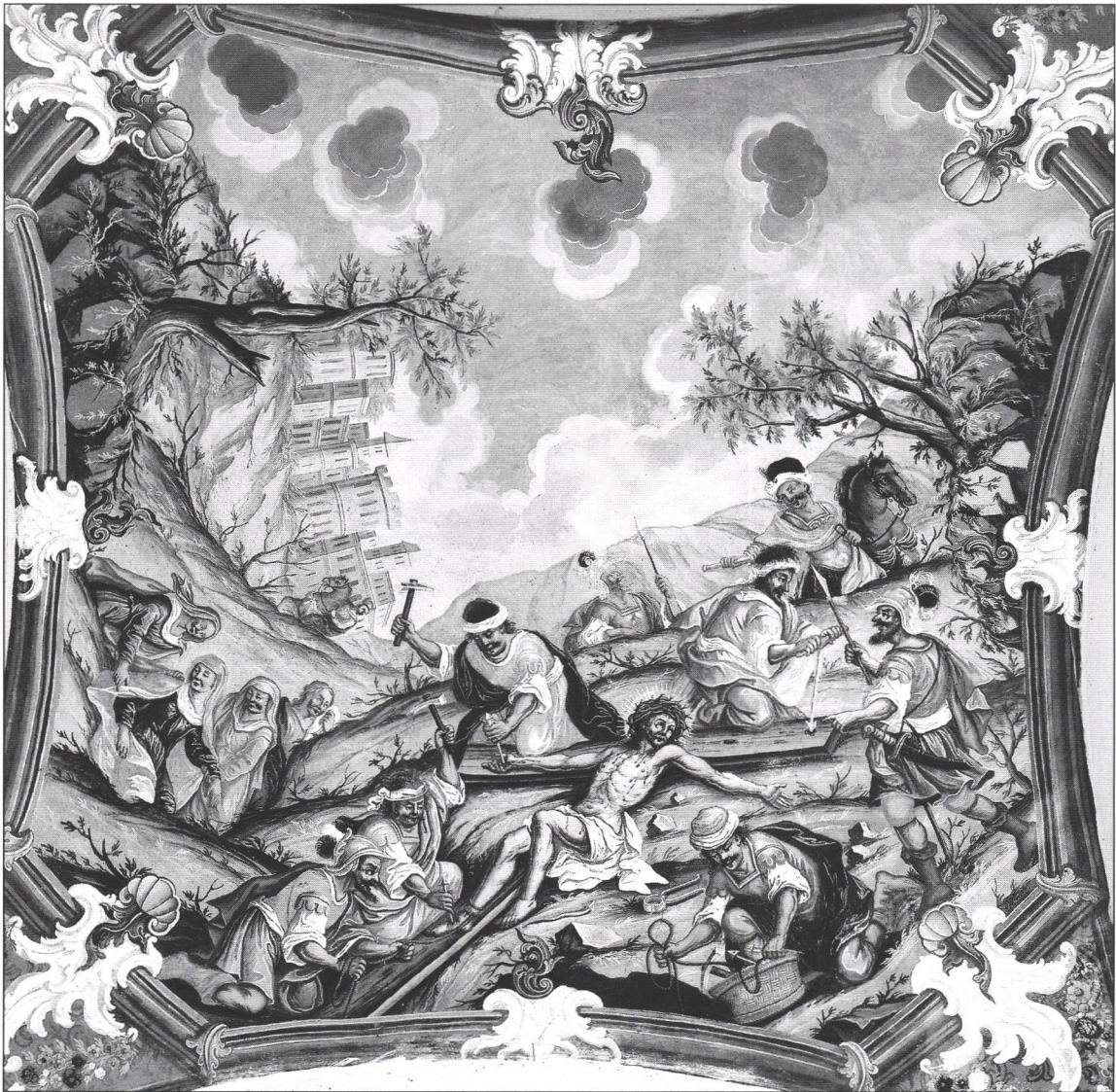
Na koncu se velja pomuditi še pri pokopališču, kjer se na božji njivi vse konča. Najprej so pokopavali okoli župnijske cerkve, a so higienski predpisi cesarja Jožefa II. zaradi pogostih epidemij zahtevali selitev pokopališč iz naselij. Zato so ga leta 1786 tudi v Mokronogu preselili na sedanje mesto, k obstoječi kapeli in tu že istega leta pokopali graščakinjo baronico Marijo Anno Formentini, roj. Christalnig, ki je umrla 22. junija, kakor je bilo napisano na najstarejšem nagrobniku.⁵⁷ Pokopališče se je hitro polnilo, saj je že naslednje leto za črnimi kozami umrlo 13 ljudi. Ponovile so se tudi leta 1793 in ponovno novembra 1800 ter razsajale do začetka naslednjega leta. Leta 1791 je umrlo veliko otrok za boleznijo "frass". Griža je pobirala svoj davek 1805 in 1810, kmalu še kolera itd.

Nekoč na samem stoječa **kapela**, ki so ji 1786 pridružili pokopališče, je iz 18. stoletja in njena prvotna podoba, najbrž Matere božje, se je že zdavnaj izgubila. V 19. stoletju

Jezusa primejo, svete stopnice, Anton Postl, okr. 1767.

⁵⁷ Nagrobnika na pokopališču ni več, prim. J. RAVNIKAR 1894, str. 5: "*Hic Jacet Illustrissa Dna. Maria Ana Libera Bar. Di Formentini Nata Comitissa D. De Christalnig. (Obyt 22. Juni 1786.)*".

Pribijanje na križ, svete stopnice, Anton Postl.

jo je nadomestila podoba sv. Barbare, ki so jo sem prenesli z desnega oltarja v župnijski cerkvi, ker je tam kot cehovska patrona mokronoških čevljarjev izgubila na pomenu. A tudi te ni več v kapeli in ostalo je le baročno čokato obcestno znamenje. Podobna kapela je stala še v trgu pri odcepu poti na Goro in tej pri pokopališču je časovno sorodna tudi kapela pri župnišču, tam kjer se začne zaključna pot na Goro.

Pri kapeli ob pokopališču smo začeli s potjo na Goro in "na koncu" poti, ko se oddaljujemo od častitljive Žalostne gore, ostajamo polni vtisov in tudi vprašanj. Zato se bomo sem še vračali in se poglobljali v lepote in vrednote našega življenja. In tako bodi!

Jezusovo slovo od matere, svete stopnice, Anton Postl.

Jezusa privedejo pred velikega duhovnika Ano, svete stopnice, Anton Postl.

Judje tožijo Jezusa Pilatu, svete stopnice, Anton Postl.

Jezus pade pod križem, svete stopnice, Anton Postl.

POVZETEK

Žalostna gora nad Mokronogom ni samo vrh z Marijino cerkvijo, kakršnih je v Sloveniji na desetine, temveč kompleks objektov, ki so Gori, kakor jo imenujejo domačini, dali specifično "urbanistično" podobo. Ta kompleks pa je nastajal skozi stoletja, pač po potrebi in z rastjo pomena romarskega središča v tem slikovitem koncu Slovenije.

Širše območje Mokronoga je bilo intenzivno poseljeno že v prvem tisočletju pred Kristusom in na vseh hribčkih tod okoli so dokumentirane arheološke najdbe. Na 366 m visokem vrhu današnje Žalostne gore pa teh najdb ni, kar si lahko razložimo tudi s tem, da je gradnja cerkve uničila ali prekrila starejše kulturne plasti. O srednjeveškem obstoju cerkve na Gori ne moremo govoriti, saj ni omenjena v popisu cerkvenih dragocenosti na Kranjskem iz leta 1526.

Po trditvi kranjskega polihistorja J. V. Valvasorja (1689) je bila prva cerkev na tem mestu zgrajena šele okrog leta 1670. S povečanim številom romarjev so prvotno stavbo že konec 17. stoletja predelali in do leta 1730 je dosegla z zvonikom vred današnji obseg. Današnja cerkev od vzhoda proti zahodu sestavljajo prostrani kvadratni prezbiterij, rahlo trapezasta ladja in zvonik, kateremu so v 19. stoletju na zahodu prizidali lopo za obrede zbrani množici na prostem.

Od ohranjene opreme je najstarejši veliki oltar. Monumentalna arhitektura iz črnega in belega marmorja je s kiparskim okrasjem vred delo po imenu še neznane ljubljanske kamnoseško-kiparske delavnice iz 1. desetletja 18. stoletja. Slavoločna oltarja sta iz štiridesetih let 18. stoletja in sodita v t.i. dolenjsko-posavsko rezbarsko delavnico. Oltarne slike so pripisane Valentinu Metzingerju; v levem je slika Mučeništvo sv. Jerneja in v atiki podoba sv. Benvenuta Osimskega, v desnem oltarju pa slika sv. Jožefa z detetom in v atiki sv. Ana z Marijo. Ob stranskih vratih sta bila še dva oltarja, nastala okrog 1757, levi je bil posvečen sv. Peregrinu, desni pa sv. Apoloniji. Odstranjena sta bila 1907. leta, sliki sta v župnišču. Leta 1735 je cerkev dobila orgle iz celjske delavnice mojstra Janečka, kar potrjuje obstoj pevskega kora v tem času.

Leta 1730 je bila pri cerkvi ustanovljena servitska bratovščina Marije sedmerih žalosti, kar je spodbudilo, da je kmalu zatem Franc Jelovšek poslikal obok prezbiterija. V temenu je upodobljen čudežni dogodek, ko Marija podeljuje črni škapulir sedmim servitom, okrog pa so upodobljene Marijine žalosti in angeli z orodji Jezusovega trpljenja. Jelovškova je tudi freska na hrbtni strani oltarja, ki posnema tradicionalni tip Žalostne Matere božje z orodji Jezusovega trpljenja. Njemu lahko pripišemo tudi monumentalno, a močno zbledelo kompozicijo Križanja na zunanjsčini vzhodne stene prezbiterija. V baroku je bila poslikana tudi ladja, ta poslikava, odkrita pod beležem, pa je bila odstranjena pri prenovi leta 1907.

Angel z lučjo, svete stopnice, Anton Postl.

Med značilno opremo božjepotne cerkve sodijo votivne slike (ex voto). Zbrane so v prezbiteriju. Najstarejša podoba je iz leta 1690. Po zaslugi "zoba časa" in zbiralcev jih visi le še okrog dvajset. Tudi prostor za odložene bergle in druge pripomočke bolnih za oltarjem je danes prazen. Za potrebe članov bratovščine kot tudi za romarje so v 18. in 19. stoletju natisnili nekaj različnih podob.

Precej baročne opreme je bilo uničene med obnovitvenimi deli v poznem 19. in na začetku 20. stoletja, zlasti leta 1907, ko so cerkev temeljito "polepšali". Leta 1874 so zvoniku zamenjali vitko baročno čebulasto-laternasto streho z ošiljenim neogotskim in vstavili urni mehanizem.

Po zapisu v župnijski kroniki je nepodpisani križev pot iz leta 1909 kakovostno delo slikarja Anton Sturma iz Liberec (Reichenberg) pri Jabloncu (Gablonz) na zgornjem Češkem.

Leta 1767 so bile na pobočju, nekaj korakov južneje od cerkve, zgrajene svete stopnice. O motivu in graditelju ni podatkov. Nastanek pa je vezan na legendarno zaobljubo. Na Slovenskem je sedem svetih stopnic, kar je v primerjavi z drugimi katoliškimi deželami veliko. Te na Žalostni gori pa so pri nas ikonografsko najbolj-sežnejše in med baročnimi spomeniki poleg tistih nad Šmarjah pri Jelšah tudi edini

Angel z Veronikinim prtom, svete stopnice, Anton Postl.

prostostoječi objekt. Notranjščina je poslikana s ciklom 27 pasijonskih prizorov. Dobro ohranjene freske je najbrž že v letu nastanka izvršil Anton Postl, slikar iz bližnjega Šentruperta, sicer poljudnejšega profila, a polnega pripovedi in občutka za pasijonski spektakel. Zunaj obnovljene stopnice so leta 1872 dobile na spodnjem delu čokati zvonik, leta 1901 pa so baročno oltarno kompozicijo z božjim grobom zamenjali s kiparsko skupino Križanja in novega božjega groba.

Od vznožja hriba, blizu župnišča, so proti svetim stopnicam razvrščene kapele Žalostne Matere božje. Zgrajene so bile v štiridesetih letih 19. stoletja. Pet prizorov je v prostostoječih kapelah, zadnja dva pa sta naslikana na steno svetih stopnic. Leta 1865 jih je poslikal Matija Koželj, 1894 obnovil Matija Bradaška, sedanje prizore pa je v letih 1969-72 naslikal Izidor Mole. Na vznožju Gore je še župnišče z mežnarijo in gospodarskimi poslopji. Sklenjena skupina hiš je nastala po preselitvi župnišča iz trga na to mesto v letih 1720-30. Leta 1846 so župnišče razširili in dvignili za eno nadstropje.

Obhod Žalostne gore se sklene s pokopališčem. Prvotno je bilo okrog župnijske cerkve v trgu. Leta 1786 so ga prenesli na sedanje mesto h kapeli, ki je že pred tem usmerjala romarje v trg in naprej na Žalostno goro.

Snemanje s križa, svete stopnice, Anton Postl.

Poglavje zase o zgodovini Žalostne gore so shodi in romarske pobožnosti. Ugled romarske poti je širila leta 1730 ustanovljena servitska bratovščina svetega škapulirja oz. Marijinih sedmerih žalosti, ukinjena v času cesarja Jožefa II. in leta 1844 ponovno ustanovljena. Žalostna gora je bila vse do druge svetovne vojne pomembno romarsko žarišče za vso Dolenjsko, kamor so prihajali še romarji s Štajerske, Bele krajine, Kočevskega in Hrvaške. Za največji praznik velja še danes nedelja pred sv. Jernejem (24. avgusta), ko je v prejšnjih časih sem priromalo nekaj tisoč ljudi. Romarji so prihajali že v petek in v soboto so bile pobožnosti, ki so trajale vse do nedeljskega popoldneva. Ta dogodek je bil povezan tudi z velikim sobotnim sejmom v trgu. Pisatelj Prežihov Voranc pravi (1945), "da se je na tratah pred cerkvijo kar trlo ljudstva; bilo jih je gotovo kakih pet tisoč... Pred cerkvijo so mokronoški oštirji razpeli stojnice in tu se je kuhahlo, peklo, jedlo in pilo".

Drugi shod je bil mesec po Jernejevem, na nedeljo po godu Žalostne Matre božje (15. septembra.), in se je imenoval "Porcijunkula" ali "septembrski shod". Skozi cerkveno leto so bile na Gori maše vsako nedeljo ob 8. in 10. uri.

Posebnost romarskega shoda na Jernejevo je bil "vrtec". Šega je pritegnila pozornost piscev že leta 1870, etnolog M. Ramovš pa se ji je leta 1977 posebej posvetil. Gre za neke vrste ples, ki so ga igrali predvsem romarji, domačini pa so bili bolj ali manj

Žene ob praznem grobu, svete stopnice, Anton Postl.

radovedni opazovalci. V soboto na predvečer Jernejeve nedelje se je v mraku začel od cerkve navzdol pomikati sprevod, ki so se ga udeležili predvsem neporočeni. V rokah so nosili prižgane sveče, fantje so bili odkriti, dekleta pa so imela iz svežega cvetja spletene venčke na glavah. Sprevod se je mimo župnišča vil na nižje ležeči travnik, kamor jih je vojvoda s križem v roki vodil kot po labirintu zdaj na levo, zdaj na desno in hipoma se je sukala večtisočglava množica. Zatem so se v istem redu vrnili pred župnišče in še dolgo prepevali. Tega plesa pa niso poznali le tu, ampak še na Primskovem (Dolenjska), Ptujski gori, Sladki gori, potem na Trški gori pri Novem mestu ter na bližnjem Zaplazu, torej ob cerkvah, ki so vse posvečene Mariji (!). Vrtec je povsod potekal na podoben način in predstavlja izrazito štajersko-dolenjsko nava-do. Vrtca se ni udeleževala duhovščina in vodstvo človeka iz ljudstva opozarja na ljudskost in veliko starost te šege, ki pa je po drugi svetovni vojni povsod zamrla.

Pod vtisi bogate verske in kulturnozgovinske preteklosti Žalostne gore lahko pritrdimo misli, da kompleks objektov na Gori predstavlja pomemben spomenik sakralne prostorske arhitekture na Slovenskem. Zaradi pasijonske motivike, v kateri se prepleta Jezusovo trpljenje z Marijinimi žalostmi, pa med zanimive ikonografske celote. In Žalostna gora je poleg starodavne cistercijanske bazilike v Stični, ki je tudi posvečena bolečinam Matere božje, eno izmed središč Marijanske pobožnosti na Dolenjskem.

Vstajenje, svete stopnice, Anton Postl.

DIE ŽALOSTNA GORA OB MOKRONOG ist nicht lediglich einer der in Slowenien so zahlreichen Berge mit einer Kirche auf seiner Kuppe, sondern ein bekannter Wallfahrtsort, dessen in einigen Jahrhunderten entstandener Komplex sakraler Objekte den gesamten Berg beherrscht - ihn gewissermassen urbanisiert.

Wie es die hier auf allen Hügeln und Erhöhungen aufscheinenden archäologischen Funde bezeugen, war das Gebiet um Mokronog bereits seit dem 1. Jahrtausend vor Christi kontinuierlich besiedelt worden. Der Umstand, dass auf der Kuppe der 366 m hohen Žalostna gora keine derartigen Spuren festzustellen sind, lässt sich wohl auch dadurch erklären, dass beim Bau der Kirche im 17. Jahrhundert alle älteren Kulturschichten vernichtet oder überdeckt worden waren. Das Bestehen eines mittelalterlichen sakralen Baus ist auch eher unwahrscheinlich, da ein solcher in den Urkunden (z. B. im Verzeichnis der im Jahre 1526 im gesamten Land Krain eingesammelten kirchlichen Wertsachen) nicht aufscheint.

Gemäss den Angaben im 3. Buch von J. W. Valvasor's »Die Ehre des Herzogtums Krain« (1689) wurde die erste Kirche an dieser Stelle um 1670 erbaut. Mit der Zunahme der Wallfahrten wurde das ursprüngliche Gebäude bereits am Ende des 17. Jahrhunderts umgebaut und erlangte bis 1730 seinen heutigen Umfang. Die heutige, O-W ausgerichtete Kirche besteht aus einem geräumigen quadratischen Presbyterium, einem leicht trapezförmigen Langhaus und einem Glockenturm, an den im 19. Jahrhundert im Westen noch eine Laube für die im Freien abgehaltenen Andachten angebaut wurde.

Der älteste Teil der noch erhaltenen barocken Kirchengestaltung ist der Hochaltar. Seine monumentale schwarz-weiße Marmorarchitektur aus dem ersten Jahrzehnt des 18. Jahrhunderts ist samt den Skulpturen das Werk einer der damals in Ljubljana tätigen Steinmetz- und Bildhauer-Werkstätten. Die beiden in den vierziger Jahren des 18. Jahrhunderts entstandenen Altäre am Triumphbogen sind vermutlich eine Arbeit der sog. unterkrainischen Schnitzerwerkstätte. Ihre Altarbilder werden Valentin Metzinger, einem Meister der ersten Generation barocker Maler in Slowenien, zugeschrieben. Das Bild im Altar links ist eine Darstellung des Martyriums des hl. Bartholomäus, die Attika ziert das Bild hl. Benvenuto von Osimo; im Altar rechts befindet sich das Bild des hl. Josef mit dem Jesukind, in der Attika das Bild der hl. Anna mit Maria. Zwei weitere, um 1757 entstandene und dem hl. Peregrinus, bzw. der hl. Apollonia geweihte Altäre standen einst am Seiteneingang. Sie wurden 1907 entfernt, ihre Altarblätter befinden sich heute im Pfarrhaus. Im Jahre 1735 erhielt die Kirche eine Orgel des Meisters Janeček aus Cilli (Celje); damit wäre, indirekt, auch das Vorhandensein der Sängerempore zu diesem Zeitpunkt bezeugt.

Die bei der Kirche im Jahre 1730 gegründete Serviten-Bruderschaft des hl. Skapuliers bzw. der Schmerzensreichen Mutter Gottes war wohl der Anlass, dass bald danach der Maler Franc Jelovšek das Gewölbe des Altarraumes bemalte. Im Gewölbescheitel befindet sich nämlich die Darstellung von Mariens Verleihung des schwarzen Skapuliers an die sieben Stifter (Serviten), umgeben von den Darstellungen

der sieben Szenen der Schmerzen Mariens und der von Engeln getragenen Leidenswerkzeuge Christi. Franz Jelovšek schuf auch das Fresko an der Rückwand des Altars, eine dem herkömmlichen Typus der Schmerzensreichen Mutter Gottes mit den Leidenswerkzeugen Christi nachempfundene Darstellung. Weiters kann diesem Maler auch die monumentale, leider schon stark verblasste Kreuzigung an der östlichen Aussenwand des Presbyteriums zugeordnet werden. Die ebenfalls barocke und später übertünchte Bemalung des Langhauses wurde bei der Renovierung 1907 entfernt. Den vorzüglich gemalten Kreuzweg aus dem Jahre 1909 schuf, gemäss der Eintragung in der Pfarrchronik, »Anton Sturm aus Reichenberg bei Gablonz«. Die restlichen zwanzig der einst wohl viel zahlreicheren, für Wallfahrtskirchen so kennzeichnenden Votivbilder befinden sich im Presbyterium; das älteste stammt aus dem Jahre 1690. Auch die Ablage für die Krücken und ähnliche Behelfe der genesenen Wallfahrer ist heute leer.

Für die neuen Bruderschaftsmitglieder wurden im 18. Jahrhundert Diplome mit der Abbildung des Hochaltars gedruckt. Für die Pilger entstanden im 18. und 19. Jahrhundert Andachtsbildchen mit der Darstellung der Schmerzensreichen Mutter Gottes, die meisten (und zwar farbigen) wurden zu Beginn des 20. Jahrhunderts gedruckt.

Ein beträchtlicher Teil der barocken Einrichtung wurde bei den Erneuerungsarbeiten im 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts vernichtet, insbesondere 1907, als die Kirche gründlich »verschönert« wurde. Im Jahre 1874 wurde das ursprüngliche schlanke, mit einer Laterne abschliessende Zwiebdach des Glockenturmes mit einer neugotischen Spitze ersetzt und ein Uhrenmechanismus eingebaut.

Für die am Abhang südlich der Kirche 1767 errichtete Heilige Stiege gibt es keine Angaben über Anlass und Erbauer, doch in der Überlieferung wird ihre Entstehung mit einem Gelübde verbunden. In Slowenien bestehen sieben derartige Anlagen; im Vergleich zu anderen (grösseren) katholischen Ländern ist dies eine beträchtliche Anzahl. Unter den in der Barockzeit in Slowenien erbauten Hl. Stiegen, sind die auf Žalostna gora und jene oberhalb Šmarje pri Jelšah die einzigen freistehenden. Den 27 Szenen umfassenden Passionszyklus in der Anlage schuf vermutlich noch im Baujahr der Maler Anton Postl aus Šentrupert. Dieser sonst eher als volkstümlich gewertete Meister beweist hier recht viel Sinn für die Schilderung der Passion als eines barocken Spektakels. Das Äussere der Hl. Stiege wurde 1872 erneuert und bei der Gelegenheit der untere Eingang mit einer Glockenstube versehen, der barocke Altar samt dem hl. Grab wurde 1901 durch einen neuen ersetzt.

Vom Fuss des Berges in der Nähe des Pfarrhauses reihen sich bis zur Hl. Stiege fünf, in den vierziger Jahren des 19. Jahrhunderts erbaute, der Schmerzensreichen Mutter Gottes geweihte freistehende Kapellen, die 1865 der Maler Matija Koželj mit den Szenen aus den Reihen des schmerzhaften Rosenkranzes ausschmückte, die weiteren zwei malte er an die westliche Stiegenwand. Diese, 1894 vom Maler Matija Bradaška

erneuerten Malereien, haben sich nicht erhalten; die jetzigen auf Tuffplatten gemalten Szenen schuf in den Jahren von 1969 bis 1972 der Maler Izidor Mole.

Das Pfarrhaus mit der Messnerie und den Wirtschaftsgebäuden am Bergfuss entstand in der Zeit zwischen 1720 und 1730, als die Pfarre aus Mokronog an diese Stelle verlegt wurde; 1846 wurde das Pfarrhaus vergrößert und aufgestockt.

Der vorliegende Rundgang endet beim Friedhof, der 1786 von der einstigen Pfarrkirche in Mokronog zur Wegkapelle verlegt wurde, die den Pilgern seit jeher den Weg nach Mokronog und weiter zur Wallfahrtskirche auf dem Berg gewiesen hat.

Ein besonderes Kapitel wird den Wallfahrtstagen und den Pilgerandachten gewidmet. Zum wachsenden Ansehen der Wallfahrt hat gewiss wesentlich die bereits erwähnte, 1730 gegründete, dann im Zuge der josephinischen Reformen aufgelöste und 1844 erneuerte Servitenbruderschaft beigetragen. Bis zum zweiten Weltkrieg war Žalostna gora eine für das gesamte Unterkrain (Region Dolenjska) bedeutende Wallfahrt, zu der auch Pilger aus der Steiermark (Region Štajersko), Weisskrain (Bela Krajina), Gotschee (Kočevsko) und Kroatien strömten.

Der grösste Feiertag war und ist heute noch der Sonntag vor St. Bartholomäi (dem 24. August), an dem in früheren Zeiten die Pilger zu Tausenden gekommen waren. Sie kamen bereits am Freitag, am Samstag begannen dann die am Sonntagnachmittag endenden Andachten. Anlässlich des Wallfahrtstages wurde am Samstag in Mokronog auch ein Markt abgehalten. Der Schriftsteller Lovro Kuhar - Prežihov Voranc schilderte 1945 das Gedränge tausender Pilger auf den Wiesen um die Kirche, vor der die Wirtsleute aus Mokronog ihre Buden aufstellten und für das leibliche Wohl der Pilger und der Schaulustigen sorgten.

Der zweite, »Porcijunkula« (portiuuncula) oder »Septembertag« genannte, Wallfahrtstag fand einen Monat später am Sonntag nach dem zweiten Siebenschmerztag (dem 15. September) statt. Die Sonntagsmessen auf der Žalostna gora wurden während des Kirchenjahres um 8 und um 10 Uhr gefeiert.

Eine Eigenheit der St. Bartholomäus-Wallfahrt war der »vrtec« (Wirbel). Dem Brauch, der die Fachwelt schon seit 1870 interessierte, widmete sich 1977 eingehend der Volkskundler Mirko Ramovš. Bei dem »vrtec« handelte es sich um einen, vor allem von den ledigen Pilgern ausgeführten Umzug, die Heimischen begnügten sich meist mit dem Zuschauen. Am Vorabend der St. Bartholomäus-Wallfahrt setzte sich in der Dämmerung von der Kirche aus ein Zug barhäuptiger Burschen und mit frischen Blumen bekränzter Mädchen mit brennenden Kerzen in den Händen in Bewegung. Sie zogen talwärts und am Pfarrhaus vorbei zur tiefer gelegenen Wiese, wo sie ihr Anführer mit einem Kreuz in der Hand in Windungen, mal nach rechts, mal nach links leitete, so dass der Eindruck einer tausendköpfigen, wild durcheinander wirbelnden Menschenmenge entstand. Danach kehrte der Zug vor das Pfarrhaus zurück, wo noch bis spät in die Nacht gesungen und gebetet wurde.

Der auch in den Marien-Wallfahrtsorten: Primskovo, Ptujška gora, Sladka gora, Trška gora und Zaplaz bekannte und überall ähnlich ausgeführte »vrtec« war ein auf

Unterkrain und Steiermark beschränkter Brauch, der allerdings nach dem zweiten Weltkrieg überall aufgegeben wurde. Die Tatsache, dass am »vrtec« die Geistlichkeit nicht teilnahm und der Anführer ein Laie aus dem Volk war, weist auf die Volkstümlichkeit und auf das Alter dieses Brauches hin.

Angesichts der reichen religiösen und kulturgeschichtlichen Überlieferung der Žalostna gora ist ihr Gebäudekomplex gewiss eines der bedeutenden Denkmäler der Raumarchitektur in Slowenien. Mit der hier dargestellten Verflechtung der Passion mit den Schmerzen Mariens zählt Žalostna gora zweifelsohne auch zu den ikonographisch interessanten Denkmälern. Darüber hinaus ist sie heute, so wie die ehrwürdige, der Schmerzensreichen Mutter Gottes geweihte Zisterzienserbasilika in Stična, eine der bedeutendsten marianischen Andachtsstätten in Unterkrain.

Jezus se prikaže nejevernemu Tomažu, svete stopnice, Anton Postl.

Župnik Matjaž Križnar s čredico koz, ki v zadnjih letih razveseljujejo zlasti mlajše pa tudi vse bolj pogoste odrasle obiskovalce Gore.

LITERATURA

1689

-Janez Vajkard VALVASOR, *Die Ehre des Hertzogthums Crain*, 3, 1689, str. 825/826.

1843

-Peter HITZINGER, *Molitve per obiskovanji Svetih shteng*, Ljubljana 1843.

1853

-Peter HITZINGER, Auszug aus dem Archiv des Marktes Nassenfuss, v: *Mittheilungen des historisches Vereines für Krain*, 1853, str. 17-24.

1881

-Anton ŽLOGAR, *Trojna božja pot s svetimi stopnicami na Kranjskem*, Ljubljana 1881 (ponatis iz *Zgodnje Danice*, 34, Ljubljana 1881).

1885

-Janez VOLČIČ, *Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa*, 2, Celovec (o servitih str.143-147).

1889

-Janez VOLČIČ, *Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa*, 4, Celovec 1889, (o Žalostni gori, str. 210-214).

1891

-Duhovščina v Novem mestu in okolici l. 1734 in 1737, v: *Zgodovinski zbornik*, 5, Priloga "Laibacher Diocesanblatt" št. 21, 1891, str. 327-332.

-Ivan ŠAŠELJ, Mokronog, v: *Dom in svet*, 4, 1891, str. 174-176.

1893

-Ivan ŠAŠELJ, Žalostna gora na Dolenjskem, v: *Dom in svet*, 6, 1893, str. 365, repr. str. 209.

1894

-Jernej RAVNIKAR, Mokronog z okolico, v: *Iz letnega poročila 4 razredne ljudske šole v Mokronogu l. 1893/94*, str. 1-13 (založil Krajni šolski svet v Mokronogu, tisk R. Milic v Ljubljani).

1895

-Anton KOBLAR, Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526, v: *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, 5, 1895, str. 238.

1915

-Ivan STEKLASA, Zgodovinskokrajepisna imena, 3, Žalostna gora, v: *Dolenjske novice*, 10, 9. 1915, št. 24, str. 93.

1918

-Ivan STEKLASA, Zanimiv zapisnik o cerkveni vizitaciji v mokronoški župniji leta 1702, v: *Dolenjske novice*, 1. 2. 1917, št. 45.

1938

-Ivan ŠAŠELJ, Stare podobice Matere božje, v: *Bogoljub*, 36, 1938, str. 180-182.

1940

-Stane MIKUŽ, Ilovšek Franc baročni slikar 1700-1764, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 16, 1939/40, str. 1-61 (tudi posebni odtis).

1942

-Stane MIKUŽ, Slogovni razvoj umetnosti Franca Ilovška (1700-1764), v: *Dom in svet*, 54, 1942, str. 183-283.

1945

-Prežihov VORANC, Od Mokronoga do Pijane gore, v: *Od Kotelj do Belih vod*, Ljubljana 1945.

1963

-Hinko HEFERLE, *Zgodovina Mokronoga*, Ljubljana 1963 (tipkopolis).

1964

-France ZUPAN, *Votivne podobe*, Informativni bilten Inštituta za sociologijo in filozofijo Univerze v Ljubljani, št. 10, Ljubljana 1964.

1970

-Ivan KOMELJ, Slikar Anton Postl, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* (nova vrsta), 8, 1970, str. 145-163.

1971

-P. Odilo HAJŠEK OFM, *Marijine božje poti*, Celovec 1971, str. 192-196.

1982

-Andreja ŽIGON, *Cerkveno stensko slikarstvo poznega 19. stoletja na Slovenskem*, Celje 1982.

1986

-Andreja ŽIGON, Borut ROVŠNIK, *Matija Koželj 1842-1917*, Kulturni center Kamnik 1986.

1987

-Marko MARIN, Škofjeloški pasijon (signum temporis), v: *Škofjeloški pasijon*, Ljubljana 1987, str. 192-207.

1994

-Lev MENAŠE, *Marija v slovenski umetnosti*, Celje 1994.

1995

-Franci PETRIČ, *Duša, le pojdi z mano. Božje poti na Slovenskem*, 2, Ljubljana 1995, str. 22-25.
-Magda MIKLAVČIČ, *Svete stopnice v Sloveniji*, diplomska naloga, 1996 (tipkopolis).

1997

-Ferdinand ŠERBELJ, *Anton Postl. Dolenjski baročni slikar*, Šentrupert 1997, str. 109-111.

KAZALO

SPREMNA BESEDA	5
TONE PAVČEK: ŽALOSTNA GORA	6
UVOD	7
CERKEV ŽALOSTNE MATERE BOŽJE	9
Prvotna cerkev na Gori	9
Prvotni oltar	11
Začetki nastajanja sedanje cerkve	13
Zvonik	14
Veliki oltar	14
Oltarna slika	14
Obhajilna miza	15
Bratovščina sv. škapulirja Žalostne Matere božje	16
Serviti	16
Jelovškove freske v prezbiteriju	18
Bakrorezna upodobitev velikega oltarja	21
Orgle celjskega mojstra	23
Slavoločna oltarja	23
Stranska oltarja	23
Zunanjščina cerkve	24
Obnova zvonika	24
Zvonovi	24
Križev pot	25
Votivne podobe	27
Podobice	31
Obnovljena bratovščina Žalostne Matere božje	32

SVETE STOPNICE	35
Scala santa	35
Nastanek svetih stopnic na Gori	36
Stavbna podoba svetih stopnic	38
Freske Antona Postla	40
Pasijonski cikel	41
Božji grob nad Slepškom	44
KAPELE MARIJINIH ŽALOSTI	45
SHODI IN ROMARSKE POBOŽNOSTI	49
“Vrtec”	52
Razpored bogoslužja in shodov	58
ŽUPNIŠČE	59
POKOPALIŠČE	61
Kapela ob pokopališču	61
POVZETEK	65
ZUSAMMENFASSUNG	71
LITERATURA	76

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

726.54(497.4 Mokronog)

ŠERBELJ Ferdinand

Žalostna gora nad Mokronogom : dolenska božja pot / Ferdinand
Šerbelj ; [pesem o Žalostni gori Tone Pavček ; spremna beseda
Matjaž Križnar ; prevod v nemščino Hanka Štular ; fotografija Marko
Kapus, arhiv župnijskega urada Mokronog in fototeka Narodne
galerije v Ljubljani ; arhitekturna topografija Renato Repše]. -
Mokronog : Župnijski urad, 1999. - (Zbornik župnije Mokronog ; zv.
1)

104504320

Mavrično srečanje na Gori (1999)
Zadnja stran: Vstajenje, Anton Post

